

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΔΗΜΟΥ

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΓΚΟΥΡΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΜΕΤΟΧΙΑ ΑΥΤΗΣ
ΒΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

Eis την Διηγεσίαν Βιβλιοθήκης

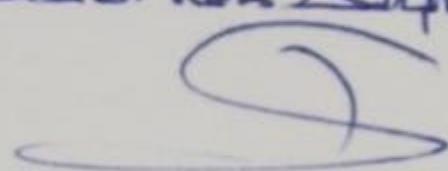
K - v i t e s

T I P U S E N D E R

ευχαράστεις

16.5.1984

Βασίλης Χίρης

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΓΚΟΥΡΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΜΕΤΟΧΙΑ ΑΥΤΗΣ
ΒΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

‘Η ἔγκρισις τῆς Διδακτορικῆς Διατριβῆς ὑπὸ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, δὲν ὑποδηλοῖ ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως (“Αρθρον 202 § 2 τοῦ Ν. 5343/1932).

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΔΗΜΟΥ

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΓΚΟΥΡΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΜΕΤΟΧΙΑ ΑΥΤΗΣ
ΒΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ,
‘Υποβληθεῖσα εἰς τὸ Τμῆμα Θεολογίας
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1983

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΗΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ Δ 22576

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 18-5-84

ΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜΟΣ 271 ΚΥΑΖ ΔΗΜ

κωδ. σγγ: ΦΟΥΟ

*Eἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Παμμεγίστων
Ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ
καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰερομάρτυρος
Χαραλάμπους.*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

‘Η’ Ηπειρος ύπέστη κατά καιρούς πολλάς καὶ ποικίλας καταστροφὰς καὶ ἵδιᾳ κατά τὴν μακρὰν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας (1430-1913), δτε ἐξηφανίσθησαν πλεῖστα μνημεῖα αὐτῆς. Τὸ πλῆθος τῶν Μονῶν τῆς Ηπείρου καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῶν ὡς ἔθνικῶν, πνευματικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἴδρυμάτων, κατέστησεν αὐτάς, κατά τὴν περίοδον αὐτήν, πραγματικὰ κέντρα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν βίου. Διὸ καὶ ἡ ἴστορία τῶν Μονῶν αὐτῶν, εἶναι συγχρόνως καὶ ἴστορία τῆς Ἑλλάδος κατά τοὺς ὑπ’ ὄψιν χρόνους, κατά τοὺς ὅποίους στερούμεθα εἰδήσεων ἐξ ἄλλων πηγῶν.

‘Η διερεύνησις τῆς ἴστορίας καὶ τῆς δράσεως ἐκάστης Μονῆς τῆς Ηπείρου, ἀποτελεῖ δυσχερὲς ἐγχείρημα, ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως συστηματικῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων. ‘Η ἀναγκαιότης ὅμως διερευνήσεως τῆς ἴστορίας τῆς Ιερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας, ὡς σπουδαιοτάτου ἴστορικοῦ μνημείου τῆς ἐπαρχίας Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, ὑπερχρέωσεν ἡμᾶς νὰ ἀναλάβωμεν τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης ἐργασίας καθ’ ὑπόδειξιν τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἰωάννου Αναστασίου.

Πράγματι, ἐκ τῆς ἴστορικῆς ἐρεύνης προκύπτει δτι ἡ Μονὴ Γκούρας συνεμερίσθη τὴν τύχην τῆς γείτονος Κώμης Οστανίτσης καὶ δτι μετεῖχε, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου καὶ Κονίτσης. Διὰ τοῦτο ζωηρὸν ἀνακύπτει τὸ ἐνδιαφέρον περὶ τῆς ἴστορίας τῆς Μονῆς Γκούρας, διὰ τὴν ὅποιαν οὐδεμία μέχρι σήμερον ἐδημοσιεύθη εἰδικὴ συστηματικὴ ἐργασία. ‘Η μὴ ἐνασχόλησις τῶν ἴστοριοδιφῶν, ἀρχαιολόγων, λογίων καὶ δημοσιογράφων μὲ τὴν ἴστορίαν τῆς Μονῆς Γκούρας δὲν ὀφείλεται βεβαίως εἰς ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ εἰς τὰς δυσχερείας τὰς ὅποιας παρουσιάζει τὸ θέμα εἰς τὴν προσπέλασίν του, λόγῳ ἐλλείψεως ἀρχειακῶν πηγῶν.

Τὸ κενὸν αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ ἡ παροῦσα μελέτη, ἡ ὅποια δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ παρουσιάσῃ ἐξ ὀλοκλήρου δλας τὰς φάσεις τοῦ ἴστορικοῦ βίου τῆς Μονῆς, ἀφοῦ σκότος βαθὺ καλύπτει μέρος τοῦ ἴστορικοῦ ὁρίζοντος αὐτῆς. Λυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ παρακολουθήσωμεν εἰς ἀδροτέρας ἢ πυκνοτέρας γραμμὰς τὰς τύχας τῆς Μονῆς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

‘Η παρουσίασις τῆς ἴστορίας τῆς Μονῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ὀλοκληρωμένης, μάλιστα δὲ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς καθ’ ὅλον ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἴστορίας τῆς ἐπαρχίας Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, ὅπου δ ὀρθόδοξος μοναχισμὸς

έδημούργησε προμαχῶνας κατὰ τοῦ μουσουλμανισμοῦ, θὰ προσδώσῃ νέαν δψιν εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Διότι ἡ μελέτη καὶ ἡ ἔρευνα τῶν χριστιανικῶν ἴστορικῶν μνημείων, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ ἴστορικὸν παρελθόν τοῦ τόπου, μᾶς παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσωμεν καλλίτερον τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τῶν μοναχῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὴν φήμην καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν των εἰς τὰ περίχωρα καὶ γενικῶς νὰ πλησιάσωμεν περισσότερον τὴν ψυχολογίαν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς.

Εἰδικώτερον ἡ διερεύνησις τοῦ ἴστορικοῦ βίου τῆς Μονῆς Γκούρας ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς ἔρεύνης καὶ μελέτης ἀνεκδότων ἐγγράφων ἐκ διαφόρων ἀρχειακῶν πηγῶν καὶ συλλογῶν. Αἱ πηγαὶ τὰς ὅποιας ἐπεσημάναμεν καὶ ἐμελετήσαμεν εἶναι:

1. Οἱ κώδικες τῆς Πατριαρχικῆς Ἀλληλογραφίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ τοῦ φιλμογραφημένου Ἀρχείου τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν ἐν Ἰωαννίνοις.
2. Τὸ σωζόμενον σήμερον πενιχρὸν ἀρχεῖον τῆς Μονῆς Γκούρας, οἱ κώδικες τῆς ὅποιας δυστυχῶς ἔχουν ἀπωλεσθῆ.
3. Τὰ σωζόμενα σήμερον μοναστηριακὰ ἐγγραφα εἰς τὰ ἐν Βουκουρεστίῳ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ρουμανικοῦ Κράτους.
4. Τὸ σωζόμενον ἀρχεῖον τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων.
5. Πολύτιμον ὄλικὸν διὰ τὴν ἴστορίαν τῆς Μονῆς ἀπετέλεσαν καὶ αἱ διάφοροι ἐπιγραφαί, ἐπιστολαί, ἐνθυμήσεις, ἐνδείξεις καὶ σημειώσεις, τὰς ὅποιας ἀπὸ αἰώνων ἥγούμενοι καὶ μοναχοὶ ἀπεθησαύρισαν εἰς τὰ διάφορα λειτουργικὰ βιβλία τῆς Μονῆς.

Ἄτυχῶς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, εἰς τὸ ὅποῖον θὰ ἡδύνατο δ ἔρευνητῆς νὰ ἀνεύρῃ πλούσιον ὄλικὸν περὶ τῆς Μονῆς, κατεστράφη ὀλοσχερῶς κατὰ τὴν Γερμανικὴν κατοχὴν. Φαίνεται ὅτι τότε κατεστράφη καὶ μέρος τοῦ ἀρχείου τῆς Μονῆς, τὸ ὅποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχε μεταφερθῆ εἰς τὴν Μητρόπολιν ὑπὸ τῶν λαϊκῶν ἐπιτρόπων τῆς Μονῆς κατὰ τοὺς χρόνους πρὸ τὴν διάλυσίν της.

Πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὅτι κατεβλήθη προσπάθεια μέσω τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ μελετήσωμεν καὶ τὰ ρωσικὰ ἀρχεῖα, πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν χρυσοβούλλων καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἐγγράφων τὰ ὅποια ἐξεδόθησαν ὑπὸ αὐτοκρατόρων τῆς Ρωσίας ὑπὲρ τῆς Μονῆς Γκούρας. Δυστυχῶς δμως τὰ ἀρχεῖα αὐτὰ δὲν ἔγενοντο προσιτά.

Πρὸς συμπλήρωσιν καὶ ἔλεγχον τῶν πληροφοριῶν τὰς ὅποιας συννελέξαμεν εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι Βιβλιοθήκας, μετέβημεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Βουκουρέστιον. Διὸ καὶ θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν τὰς δαπάνας καὶ τοὺς κόπους εἰς τοὺς ὅποίους ὑπεβλήθημεν, ἵνα συλλέξωμεν, ἐπεξεργασθῶμεν καὶ ὑπομνηματίσωμεν τὸ πολύτιμον αὐτὸν ὄλικόν, διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ὅποίου καὶ

εἰς εἰδικὴν μελέτην τῆς παλαιογραφίας ἐνεκύψαμεν, διότι ἄλλως καθίστατο ἀδύνατος ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἀπόδοσις τῶν παλαιῶν κειμένων καὶ χειρογράφων.

Εἴμεθα ἵκανοποιημένοι, διότι μετὰ μακράν, ἐπίπονον καὶ ἐνδελεχῆ προσπάθειαν ἔφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ μικράν τινα προσφοράν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἴστορίας καὶ τὴν προσφιλῆ ἡμῶν πατρίδα, τὴν εὔανδρον Ἡπειρον.

Διὰ τὴν καλλιτέραν ἀξιοποίησιν τῶν στοιχείων καὶ τὴν παρουσίασιν τοῦ θέματος ἡμῶν, διηρέσαμεν τὴν δλην ἐργασίαν εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἔξετάζομεν τὴν ἴστορίαν τῆς κυριάρχου Μονῆς Γκούρας, διαρθρωμένης εἰς ἑννέα κεφάλαια. Εἰς τὴν προτασσομένην εἰσαγωγὴν ἐκτίθενται στοιχεῖα τοπογραφικῆς, ἴστορικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς μελέτης τῆς περιοχῆς Ὀστανίτσης Πωγωνίου τῆς Ἡπείρου. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος διαπομπατευόμεθα τὴν ἴστορίαν τῶν ἐν Βλαχίᾳ Μετοχίων Βάλιας καὶ Σταυρουπόλεως εἰς πέντε κεφάλαια, παραθέτοντες εἰσαγωγικῶς καὶ στοιχεῖα τινα περὶ τῶν ἐν Βλαχίᾳ Γραικομοναστηριακῶν κτημάτων.

Εἰς τὸν ἐπίλογον ἀνακεφαλαιώνεται εἰς γενικὰς γραμμὰς ἡ ἴστορία τῆς Μονῆς καὶ ἔξαγονται διαπιστώσεις καὶ συμπεράσματα.

Τὰ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης μελέτης χρησιμοποιηθέντα σημαντικώτερα ἔγγραφα δημοσιεύομεν αὐτοτελῶς ἐν τῷ ἐπιτασσομένῳ Παραρτήματι. Ἐν αὐτῷ τὰ κείμενα τῶν ἔγγραφων παρατίθενται ώς ἔχονν ἐν τοῖς χειρογράφοις. Τὰ ἐκ τῶν πηγῶν χρησιμοποιούμενα ἀποσπάσματα συνήθως παραθέτομεν ώς ἔχονν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, διορθοῦντες μόνον τὴν στίξιν. Τὴν δλην μελέτην συνοδεύονταν χάρται τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Βλαχίας, τοπογραφικὰ διαγράμματα καὶ εἰκόνες τῆς Μονῆς, καθὼς καὶ φωτογραφίαι προσώπων καὶ ἀντικειμένων αὐτῆς, ὅσαι κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν συμβάλλουν εἰς τὴν ἀρτιωτέραν παρουσίασιν τῶν ἴστορον μένων.

Ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ εἰς τὸ Τμῆμα Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἔγκριθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ παμφηφεί. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν ὑποχρέωσιν καὶ καθῆκον ἡμῶν ἐπιβεβλημένον, ὅπως ἐκφράσωμεν καὶ ἐντεῦθεν θεωρμὰς εὐχαριστίας πρὸς ἀπαντας τοὺς σεβαστοὺς Καθηγητὰς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου διὰ τὴν ἔγκρισιν τῆς παρούσης διατριβῆς καὶ τὰς εὐμενεῖς κρίσεις των ἐπ' αὐτῆς. Ἰδιαιτέρως εὐχαριστοῦμεν μετ' εὐγνωμοσύνης πολλῆς τὸν σεβαστὸν Καθηγητὴν τῆς Γενικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἴστορίας κ. Ἰωάννην Ε. Ἀναστασίου, δόποιος παρηκολούθησε ἐπισταμένως τὴν σύνθεσιν τῆς μελέτης αὐτῆς εἰς δλας τὰς φάσεις της, ἀνέγνωσε τὸ χειρόγραφον ἡμῶν καὶ διὰ τῶν ὑποδείξεών του συνέβαλεν θετικῶς εἰς τὴν δλοκλήρωσιν αὐτῆς, εἰσηγηθεὶς μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστήσεως τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς ἐκ μέρους τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Εὐχαριστίας ἐπίσης ὁφείλομεν καὶ πρὸς τὸν Ἀναπληρωτὴν Καθηγητὴν τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀπόστολον Ἀθ. Γλαβίναν, διὰ τὸ φιλικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὰς προθύμους ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ συμβουλὰς κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης μελέτης.

Ίδιαιτέρας εὐχαριστίας ἐκφράζομεν καὶ πρὸς τὴν κ. Βασιλικὴν Δήμου, σύζυγον τῆς ζωῆς ἡμῶν, ώς καὶ πρὸς δλόκληρον τὴν οἰκογένειαν ἡμῶν, διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειάν των κατὰ τὰ διάφορα στάδια παρουσιάσεως καὶ ἐκτυπώσεως τῆς παρούσης ἐργασίας.

Εὐχαριστίας ἐπίσης ἀπευθύνομεν καὶ πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπόλιτην Φιλαδελφείας κ. Βαρθολομαῖον, Διευθυντὴν τοῦ Ἰδιαιτέρου Πατριαρχικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινούπολει, ώς καὶ πρὸς τὸν Ἀρχειοφύλακα, Οἰκονόμον κ. Νικόλαον Πετροπέλλην διὰ τὰς ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ μεγάλας ἔξυπηρετήσεις αὐτῶν. Θερμὰς εὐχαριστίας ἐκφράζομεν καὶ πρὸς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ ἴστοριοδίφην καὶ φιλόσοφον, διδάκτορα τῆς ιατρικῆς, Ἑλληνορουμάνον κ. Δημοσθένην Γραμματόπουλον, διὰ τὰς παρασχεθείσας μοι εὐγενεῖς διευκολύνσεις του κατὰ τὰς ἐκεῖ ἀρχειακὰς μου ἐρεύνας.

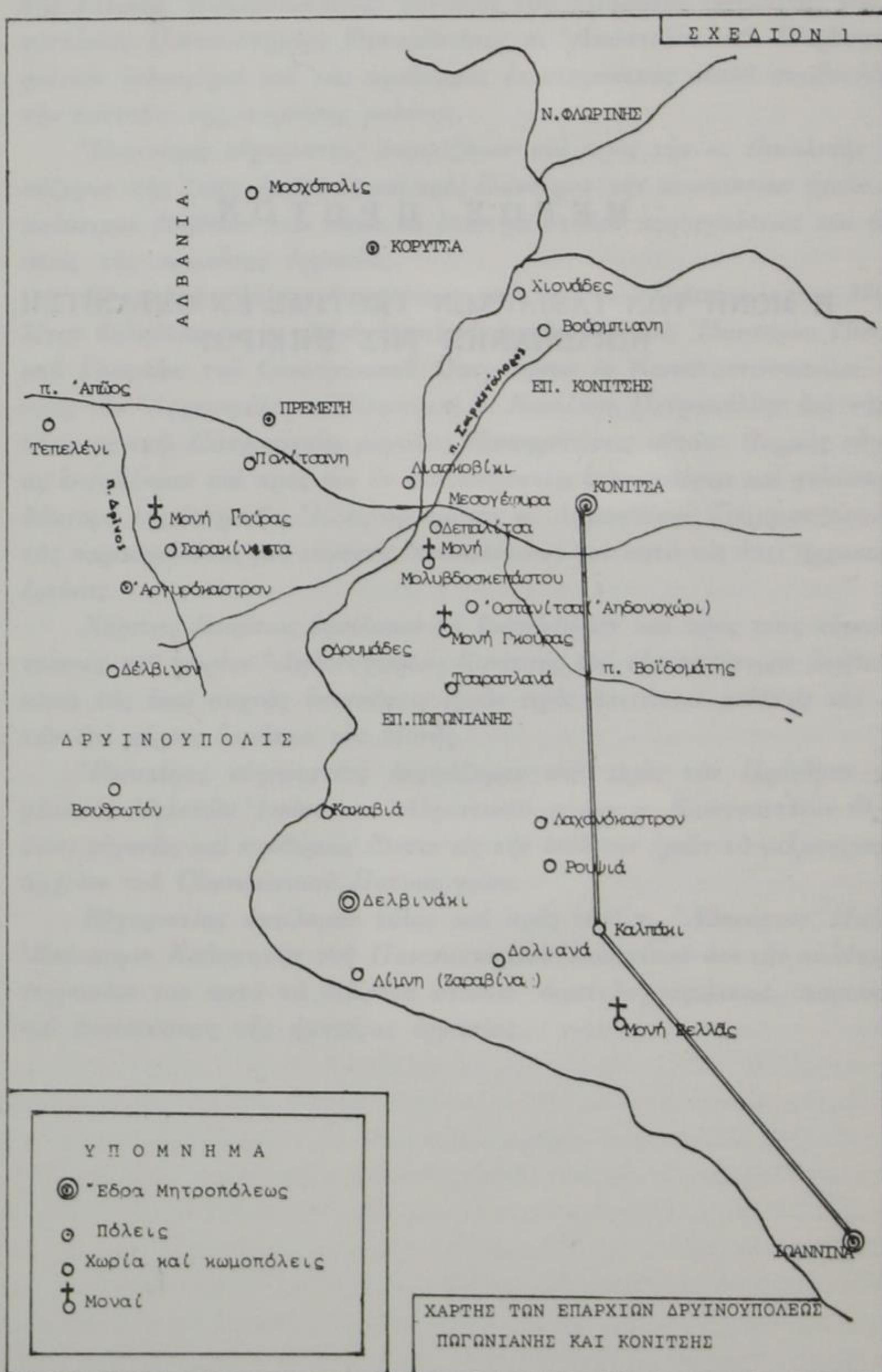
Χάριτας ὡσαύτως ὁφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς κατοίκους τοῦ χωρίου Ἀηδονοχωρίου Κονίτσης διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειάν των κατὰ τὰς ἐκεῖ συχνὰς ἐπισκέψεις ἡμῶν πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων τῆς Μονῆς.

Ίδιαιτέρας εὐχαριστίας ἐκφράζομεν καὶ πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ χώρου κ. Κωνσταντίνον Φρόντζον, διότι εὐγενῶς καὶ προθύμως ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τὸ φιλμογραφημένον ἀρχεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Εὐχαριστίας ὁφείλομεν τέλος καὶ πρὸς τὸν κ. Ἀθανάσιον Παλιούραν, Ἐπίκουρον Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων διὰ τὴν πολύτιμον συνεργασίαν του κατὰ τὰ διάφορα στάδια δακτυλογραφήσεως, παρουσιάσεως καὶ ἐκτυπώσεως τῆς ἡμετέρας ἐργασίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΓΚΟΥΡΑΣ ΕΝ ΟΣΤΑΝΙΤΣΗ,
ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τοπογραφικά, ιστορικά και ἀρχαιολογικά στοιχεῖα τῆς περιοχῆς ’Οστανίτσης Πωγωνίου τῆς ’Ηπείρου

Βορειοδυτικῶς τῶν ’Ιωαννίνων καὶ εἰς ἀπόστασιν 70 χιλιομέτρων εύρισκεται ἡ ἐπαρχία Πωγωνίου καὶ Κονίτσης (σχέδιον 1). Ἡ περιφέρεια τοῦ Πωγωνίου¹ γειτνιάζει πρὸς τὴν ’Αλβανίαν καὶ ἀποτελεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ τμήματα τῆς ’Ηπείρου².

Ἡ μακρὰ ὁροσειρὰ τῆς Νεμέρτσικας (Μερόπη), ἡ ὄποια κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐλέγετο ’Αερόπος εἶναι γυμνὴ ἀπὸ δένδρα καὶ προστατεύει τὴν περιοχὴν ἀπὸ τὸν βορρᾶ³. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν ὁροσειρὰ τῆς Πίνδου πηγάζουν οἱ τρεῖς ποταμοὶ ’Αῶς, Βοϊδομάτης καὶ Σαραντάπορος, οἱ ὄποιοι αὐλακώνουν τὴν περιοχὴν καὶ κυλοῦν ἥρεμα πρὸς τὴν ξένην χώραν⁴.

Τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς ’Ηπείρου, κατ’ ἔξοχὴν ὁρεινὸν καὶ φύσει ὄχυρόν, περιελάμβανε ἄλλοτε πολλὰ καὶ μεγάλα χωρία⁵, ώς καὶ ἀνθούσας πόλεις καὶ κωμο-

1. Ἡ ἐπαρχία τοῦ Πωγωνίου ἀπετέλει κατὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ ’Οθωμανικοῦ Κράτους ἐν ἔτει 1867 ἔνα ἀπὸ τὰ πέντε τμήματα τῆς Διοικήσεως τοῦ ’Αργυροκάστρου (Δελβίνου, Τεπελενίου, Πρεμετῆς, ’Αργυροκάστρου καὶ Πωγωνιανῆς). Βλέπε «Παρνασσός» Β' (1878), σ. 393 κ.έξ. Πρβλ. καὶ Κ. Στεργιοπούλου, Τὰ βόρεια σύνορα τῆς ’Ηπείρου, ’Αθῆναι 1945, σ. 58.

2. Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284-305 μ.Χ.) ἡ ”Ηπειρος ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἐπαρχίας τὴν παλαιὰν (Epirus Vetus) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικόπολιν (8ον θέμα) καὶ τὴν νέαν (Epirus Nova) μὲ πρωτεύουσαν τὸ Δυρράχιον (9ον θέμα). Πότε ἀκριβῶς ἐγένετο ἡ διαίρεσις αὐτὴ δὲν εἶναι γνωστὸν. Περὶ τῆς διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς ’Ηπείρου βλέπε πλείονα εἰς Εύαγγ. Χρυσοῦ, Συμβολὴ στὴν ’Ιστορία τῆς ’Ηπείρου κατὰ τὴν πρωτοβυζαντινὴ ἐποχὴ, Η.Χ 23 (1981), σ. 12-36. Πρβλ. καὶ Κ. Στεργιοπούλου, Τὰ βόρεια σύνορα τῆς ’Ηπείρου, σ. 35. Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν Παλαιᾶς καὶ Νέας ’Ηπείρου βλέπε Γερ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις καὶ ’Αρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν, Τόμ. Α', τεῦχος Α', ’Αθῆναι 1934, σ. 95, 98, 103.

3. Βλ. Ψαλίδα ’Αθαν. - Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ, Γεωγραφία ’Αλβανίας καὶ ’Ηπείρου, προλεγόμενα καὶ σημειώσεις ’Αθαν. Χ. Παπαχαρίση, ἔκδ. ΕΗΜ, ’Ιωάννινα 1964, σ. 72. Πρβλ. καὶ Λ. Κουτσουμπίνα, Νεκρὲς Πολιτεῖες τοῦ Πωγωνίου, Γιάννινα 1977, σ. 11.

4. Πρβλ. Hammond N. G. L., Ἡ γεωγραφία, τ' ἀρχαῖα ἐρείπια, ἡ ιστορία καὶ ἡ τοπογραφία τῆς ’Ηπείρου καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν. Μετάφραση ἀπὸ τὰ ’Αγγλικὰ ’Αθαν. Χρ. Γιάγκα, ’Αθῆναι 1971, τόμ. Β', σ. 102, 104 καὶ Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Β', Κέρκυρα 1964, σ. 70.

5. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας τὸ Πωγώνι περιελάμβανε δύο διαμερίσματα: Τὸ βόρειον, γνωστὸν ὡς Καραμουρατία μὲ 36 χριστιανικὰ χωρία, καὶ τὸ νότιον, τὸ καλούμενον καὶ «Παληοπωγώνι» μὲ 44 χωρία. Βλ. Φ. Οικονόμου, Ἡ ἐν ’Ηπείρῳ ’Εκκλησία

πόλεις, οἱ κάτοικοι τῶν ὅποίων ἦσαν ὅλοι, κατὰ τὸν Γεωγράφον Κοσμᾶν τὸν Θεσπρωτὸν «ἀγνοὶ Γραικοὶ»⁶.

Μεταξὺ τῶν κατωκημένων καὶ ἀκμαζουσῶν αὐτῶν περιοχῶν προεῖχον ἡ 'Οστανίτσα, Διπαλίτσα, Μεσσαριά⁷, Ζαραβίνα, Βοστίνα καὶ ἄλλαι⁸.

'Η 'Οστανίτσα (σήμερον 'Αηδονοχώριον) κατὰ τὸν 'Αραβαντινὸν ἦτο μεσαιωνικὴ πόλις⁹, ἀνήκουσα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πωγωνίου¹⁰. 'Η λέξις «'Οστανίτσα» κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν εἶναι σλαβική¹¹ καὶ σημαίνει κατ' ἄλλους

Δρυΐνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, 'Αθῆναι 1971, σ. 13-14 καὶ Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Α', Πάτρα 1962, σ. 40.

6. Βλέπε Ψαλίδα 'Αθαν. - Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 60.

7. Κατὰ τὸν Στ. Γκατσόπουλον τὸ χωρίον Μεσσαριὰ παρὰ τὴν Διπαλίτσα ἦτο Τουρκαλβανικὸν καὶ οἱ κάτοικοι του ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Καραμουράτη. Ἐκ τούτων δὲλλοι μὲν πρόηρχοντο ἀπὸ τὴν μουσουλμανίδα σύζυγόν του καὶ ὡνομάζοντο Καραμουρατάδες, δὲλλοι δὲ ἀπὸ τὴν χριστιανὴν σύζυγόν του Κάλλιω, θυγατέραν τοῦ Τοπάρχου Δελβίνου Γκίνη (χαϊδευτικὸν Λιάλιω), καὶ ὡνομάζοντο Λιαλιάται. Βλ. Στ. Γκατσοπούλου, 'Ιερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Μολυβδοσκεπάστου Κονίτσης ('Ανάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Κόνιτσα»), ἐν 'Αθήναις κατ' 'Ιούλιον 1965, σ. 14.

8. 'Ο 'Ι. Λαμπρίδης γράφει ὅτι «πολλαὶ τοῦ τμήματος τούτου πόλεις καὶ κῶμαι ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τούλαχιστον, εἰ μὴ πρότερον, ἥκμαζον ἐπὶ πολυανθρωπίᾳ, πλούτῳ καὶ εὐημερίᾳ, ὅπερ μαρτυρεῖται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀνεγέρσεως κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ναῶν μέχρι τοῦ νῦν διασωζομένων μεγαλοπρεπῶν μετὰ τέχνης δ' ὡραίας καὶ ἀγιογραφίας ζωηρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων πολλῶν ἐπὶ τοῦ ρείθρου τοῦ 'Αφού γεφυρῶν καὶ ἀμαξιτῆς ὁδοῦ». Βλ. 'Ι. Λαμπρίδου, 'Ηπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, ἐν 'Αθήναις 1889, σ. 52. Πρβλ. καὶ Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Β', σ. 51. Κατὰ τὸν Λ. Κουτσουμπίνα ἡ διοίκησις τῶν μερῶν αὐτῶν ἦτο δημοκρατικὴ καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν δημογερόντων ἐγίνετο διὰ τῶν ὑπογραφῶν τῶν κατοίκων. Βλ. Λ. Κουτσουμπίνα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 82.

9. Περὶ τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν ἐμποδίων τὰ ὅποια συναντᾶ ὁ ἐρευνητὴς τῆς μεσαιωνικῆς ἴστορίας τῆς 'Ηπείρου βλέπε Γ. Θεοχαρίδου, Προβλήματα τῆς μεσαιωνικῆς ἴστορίας τῆς 'Ηπείρου, Δωδώνη 1 (1972), σ. 1-18.

10. Βλ. Π. 'Αραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς 'Ηπείρου, ἐν 'Αθήναις 1856-1857, τόμ. Β', σ. 137-138. Πρβλ. Μεγάλη 'Ελληνικὴ 'Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. ΙΘ', σ. 146, ἔνθα ἀρθρον Χ.Ι. Σούλη ὑπὸ τὸ λῆμμα 'Οστανίτσα καὶ Κ. Ν. Δήμου, 'Αηδονοχώριον 'Ιωαννίνων, 'Ηπειρωτικὰ Νέα, ἔτος Α', ἀριθ. φύλλ. 4/1-9-1971.

11. 'Η ἀποψίς αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως πληθύος ἀλλων τοπωνυμικῶν ὀνομάτων τῆς αὐτῆς κατηγορίας ὅπως: Διπαλίτσα, 'Οστροβίτσα, Βασιλίτσα, Τοπόλιτσα, Κόνιτσα, Καμενίτσα, Γλυτσίτσα, Γκριμποβίτσα, Μποροβίτσα, Γκουσταρίτσα κ.ἄ. Βλ. Κ. Στεργιοπούλου, Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, Η.Χ. 9 (1934), σ.210. Πρβλ. Ε.Σούρλα, Πλάναι τοῦ Πουκεβίλ περὶ Κονίτσης, Η.Χ. 4 (1929), σ. 198, ἔνθα καὶ ἡ γνώμη τοῦ PALMER (Βιβλ. I, σ. 36) ὅτι ἡ λέξις Κόνιτσα εἶναι σλαυική. Κατὰ τὸν Ε. Σούρλαν τὰ μόνα λείψανα, τὰ ὅποια παρέμειναν ὡς τεκμήρια τῆς διαβάσεως τῶν Σλαύων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Πωγωνίου καὶ Κονίτσης κατὰ τὴν μακραίωνα σλαυικὴν κατάκτησιν ἦσαν τοπωνυμικά τινα ὀνόματα πόλεων, χωρίων καὶ οὐδὲν πλέον. Πρβλ. καὶ Φρίξου Τζιόβα, Στὴν κόψη τῆς Πίνδου ('Οδοιπορικό), 'Ηπειρωτικὸν 'Ημερολόγιο Α' (1979), ἔκδ. ΕΗΜ, 'Ιωάννινα 1979, σ. 110«... Κόνιτσα..., Δεπαλίτσα, 'Οστανίτσα. Οἱ Σλάβοι ἀφησαν τὶς μαλακότερες λέξεις τους». Περὶ τῶν ἐπιθημάτων - ίτσιν-ίτσα βλέπε πλείστα εἰς Δ.Ι. Γεωργακᾶ, 'Επανεξέτασις ἀμφιλεγομένου ἑλληνοσλαβικοῦ προβλήματος: Τὰ ἐπιθήματα -ίτσιν -ίτσα κλπ. καὶ ἡ προέ-

μὲν ὄχυρὸς τόπος - σταθμός¹², κατ' ἄλλους δὲ «τόπος μὲ πολλὲς στάνες»¹³.

Απὸ τὴν μελέτην παλαιοῦ χειρογράφου βιβλίου τοῦ Ἀθανασίου Τσάβαλου ἐκ Τσαραπλανῶν τῆς Ἡπείρου (σήμερον Βασιλικόν), δημοσιευθέντος εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἔστιαν, (τόμ. 1 (1952), σ. 800-803), ὁ Πωγωνιανίτης Λ. Κουτσουμπίνας συμπεραίνει καὶ τὰ ἔξης ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα: «... στὸν δωδέκατο αἰώνα, ἀν ὅχι καὶ νωρίτερα, ... τὰ χωριὰ Διπαλίτσα, Μισαριά, Ὁστανίτσα, Ἀβαρίτσανη καὶ ἄλλα χαρακτηρίζονται σὰν πλούσια, πολιτισμένα καὶ ἀρχοντικά. Ἀν αὐτὸς εἶναι ἀλήθεια, τότε τὰ χωριὰ αὗτὰ θὰ πρέπει νὰ ἔχουν χτιστεῖ τούλαχιστον 500 χρόνια νωρίτερα, δηλ. στὰ 800 μ.Χ¹⁴, γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἔνα χωριὸν νὰ συγκροτηθῇ καὶ νὰ φτάσῃ σὲ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀκμὴ μόνον σὲ 200 ἡ καὶ 300 χρόνια, ὅτι ὁ κόσμος αὐτός, κυνηγημένος μέ-

λευσίς των μὲ ἀντιπαραβολὴν πρὸς ἀντίστοιχα σλαβικὰ ἐπιθήματα: Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 53 (1978), σ. 353-394.

12. Κατὰ τὸν γλωσσολόγον τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Κ. Οἰκονόμου τὸ τοπωνύμιον Ὁστανίτσα πρέπει νὰ σχετισθῇ μὲ τὴν σλαβικὴν ρίζαν sta (βλ. Jul. Pokorny, Indogerm Etym Wörten buch I, Bern 1959, σ. 1004) «ἴσταμαι» (Fr. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen, Wien 1886, σ. 319) ἀπὸ τὸ ὄποιον τὸ βουλγαρικὸν ρῆμα ОСТАНА «μένω, διαμένω» (Βουλγαροελληνικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Βουλγαρίας, Σόφια 1960, σ. 770) καὶ τὸ σλαβικὸν δάνειον τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς στάνης (σλαβ. staur «ἡ διαμονή») καὶ τὴν τοπωνυμικὴν κατάληξιν -ica. Τὸ ἀρχικὸν Ὁ- ἀπὸ ἐπίδρασιν τοῦ βουλγαρικοῦ ρήματος ОСТАНА (πρβλ. καὶ τὸν τύπον ostajanje «ἡ μονή» εἰς τὸ Greco - Hrvats - kosrpski, Rjecnik τῶν Majnavic - Gorski, σ. 371, λ. μονή), ἀφοῦ ἡ φωνητικὴ τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων τῆς Ἡπείρου μαρτυρεῖ ἐπίδρασιν τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης. Ὁ M. Vasmer παραθέτει τὸ τοπωνύμιον Ὁστανίτσα ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Κονίτσης. Βλ. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941, σ. 46 καὶ ἀναφέρει ὅτι «παρὰ τὴν σλαβικὴν ἐμφάνισιν τοῦ τοπωνυμίου δὲν μπορεῖ νὰ ὑποδείξῃ μιὰ ἀκριβὴ σλαβικὴ ἀντίστοιχία».

Τὸ τοπωνύμιον εἶναι γνωστὸν εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον μὲ τοὺς τύπους Στάνιτσα, Στανίτσα, Στανίτσες, Γιστάνιτσα (Μεσσηνία) καὶ εἰς τὸν σλαβόγλωσσον βαλκανικὸν χῶρον Stanista, Staniste (Γιουγκοσλαβία), Stanica (15ος αἰ. Σερβία). Πρβλ. ἐπίσης τὸ ρωσικὸν Sranica καὶ τὸ πολωνικὸν Stanica (Ph. Malingoudis, Studien au den Slavischen Ortsnamen Griechenlands, Wiesbaden 1981, σ. 103). Μὲ τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια τῆς Ἡπείρου ἡσχολήθη καὶ δ. J. Koder, ὁ ὄποιος τὴν 30ην Μαρτίου 1981 ἔδωσε σχετικὴν διάλεξιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων. Βλ. Johannes Koder, Προβλήματα τῆς Σλαβικῆς ἐποικισμῆς καὶ τοπωνυμίας στὴ μεσαιωνικὴ Ἡπειρο, Η. X 24 (1982), σ. 9-35.

13. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Ὁστανίτσα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους εἶχε μεγάλην κτηνοτροφίαν. Βλ. ὑπ' ἀριθ. 347/27.6.1978 ἔγγραφον τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος Ἀηδοχωρίου Γ. Μπόνιου πρὸς τὴν Νομαρχίαν Ἰωαννίνων - Δ/νσιν Ἐσωτερικῶν. Ὁ N. Ζιάγκος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀπασχόλησιν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Πωγωνίου γράφει: ἡ «ἀπασχόληση τῶν κατοίκων μὲ τὴν κτηνοτροφία καὶ τὴ γεωργία εἶναι ἐπίσης γνωστή. Ἀναφέρονται μεγάλοι κτηνοτρόφοι στὴν Ὁστανίτσα ποὺ εἶχε 30.000 ζῶα». Βλ. N. Ζιάγκου, Τουρκοχρατουμένη Ἡπειρος, Ἀθήνα 1974, σ. 141.

14. Ὁ J. Koder ὑποστηρίζει ὅτι τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια κατάγονται ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 6ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰώνος (587 καὶ 614-616). Βλ. J. Koder, ἐνθ'. ἀνωτ., σ. 13 καὶ 19.

χρι ἔξοντώσεως¹⁵ δὲν ἀπομακρυνόνταν ἀπὸ τὰ πατρικὰ χώματα ἢ καὶ ἀν ἔφευγε, ξαναγύριζε πάλι στὸ χωριό του καὶ ξανάρχιζε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ φκιάσει τὴν ζωὴν του»¹⁶.

Κατὰ τὸ χρονικὸν τῆς Κλεισούρας ἡ Διπαλίτσα καὶ ἡ Μεσσαριὰ ἥκμαζον ἵδιως ἀπὸ τῆς ΙΔης ἑκατονταετηρίδος, ἀριθμοῦσαι κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα 12.000 οἰκογενείας καὶ 74 ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ Ὁστανίτσα ἡρίθμει 800 οἰκογενείας καὶ 43 ἐκκλησίας Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ¹⁷. Ἡ τάσις καὶ ἡ συνήθεια τῶν κατοίκων τῶν περιοχῶν αὐτῶν πρὸς ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν εἶναι ἀξιοθαύμαστος. Κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην «ἡ θέα ἀγιογραφιῶν κατηύφρανε πάντας. Καὶ ἐν χαράδραις μεταξὺ Διπαλίτσης καὶ Μποντσικοῦ ἀπαντῶσιν ἀγιογραφίαις ζωηρόταται»¹⁸. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν συναντᾶται εἰς ἄλλας Κοινότητας τῆς περιοχῆς τοῦ Πωγωνίου ἐκτὸς τῶν ἐγγύτατα εύρισκομένων ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων κατωκημένων περιοχῶν τῆς Ὁστανίτσης καὶ Διπαλίτσας, αἱ ὅποιαι εἶχον ὑψηλὸν καὶ ἀκμαῖον θρησκευτικὸν συναίσθημα¹⁹.

‘Ο Ἡπειρωτικὸς αὐτὸς χῶρος ἦτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ σταυροδρόμιον τῶν ὁδῶν, τῶν ἀγουσῶν ἀπὸ τὴν Ρώμην πρὸς τὴν Ἡπειρον καὶ Μακεδονίαν. Συνεπείᾳ τῶν ὀχυρῶν στρατηγικῶν θέσεων τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἔλαβον χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν πολλαὶ ἐχθρικαὶ ἐπιδρομαὶ²⁰ Οὔννων, Γότθων,

15. Κατὰ τὸν Εὐάγγελον Χρυσὸν αἱ συνέπειαι τῶν Σλαβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ζ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ζ' αἰῶνος ἦσαν δλέθριαι. Οἱ Σλάβοι κατέστρεψαν πολλὰς πόλεις καὶ ἡνάγκασαν τοὺς κατοίκους νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἐξ αὐτῶν. Βλ. Εὐαγγ. Χρυσοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 78.

16. Βλ. Λ. Κουτσουμπίνα, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 44-45 καὶ σ. 22-41 ἐνθα παρατίθενται ἀποσπάσματα τοῦ κειμένου. ‘Ο Ν. Ζιάγκος γράφει ὅτι «οἱ γυναικες τῶν Φραστανῶν τῆς Διπαλίτσας καὶ τῆς Ὁστανίτσας, πρὶν καταστραφοῦν αὐτὲς οἱ κοινότητες, καταγίνονταν στὴν ὑφαντικὴ καὶ στὴν καλλιέργεια τοῦ μεταξιοῦ. Εἶχαν πολλὲς σκαμνιές. “Ομως οἱ γεωμόροι ἤθελαν νὰ πάρουν κι ἀπὸ τὸ μετάξι τὸ γεώμορο κι ἡ ὑφαντικὴ ἔτσι δὲν πρόκοβε. Τότε οἱ κάτοικοι τῆς Ὁστανίτσας ὀρκίστηκαν καὶ ξερίζωσαν τὰ δέντρα κι ἔκαμαν μάλιστα λιθοσωρὸ γιὰ αἰώνιο ἀνάθεμα σ' ὅποιον ἐπιχειροῦσε νὰ φυτέψει σκαμνιές στὸ μέλλον». Βλ. Ν. Ζιάγκου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 143.

17. Βλ. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, σ. 34-35. Πρβλ. καὶ Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Β', σ. 56.

18. Βλ. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, σ. 34.

19. Εἰς τὴν Ὁστανίτσα σώζονται μέχρι σήμερον εἰς καλὴν κατάστασιν 15 ἐκκλησίαι καὶ ἔξωκλήσια: 1) Ζωοδόχου Πηγῆς, 2) Ἀγίων Θεοδώρων, 3) Ἀγίας Παρασκευῆς, 4) Ἀγίας Παρασκευῆς, 5) Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, 6) Ἀγίου Νικολάου, 7) Ἀγίου Νικολάου, 8) Προφήτου Ἡλίου, 9) Παναγίας Ἀηδονολαλούσης, 10) Ἀγίου Ιωάννου, 11) Ἀγίου Γεωργίου, 12) Ἀγίου Δημητρίου, 13) Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, 14) Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ 15) Ἀγίου Σώζοντος. Ωσαύτως σώζονται εἰς ἡμιερειπώδη κατάστασιν καὶ 7 ἄλλαι ἐκκλησίαι: 1) «Παναγιᾶς Τσιφλίκι», 2) Ἀγίου Αθανασίου, 3) Ἀγίου Γεωργίου, 4) Ἀγίας Κυριακῆς, 5) Ἀγίου Νικολάου, 6) Ἀγίου Νικολάου καὶ 7) Ἀγίου Δημητρίου.

20. Περὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὴν Ἡπειρον βλέπε Εὐαγγ. Χρυσοῦ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 37-80. Πρβλ. καὶ Σπ. Γκατσοπούλου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 52.

Σταυροφόρων, Βουλγάρων, Σέρβων, Τούρκων, Αλβανῶν καὶ ἄλλων, οἱ ὅποιοι προέβησαν εἰς ἀπεριγράπτους καταστροφάς, λεηλασίας καὶ βιαίους ἔξισλαμισμούς.

Κατὰ τὸ χειρόγραφον βιβλίον τοῦ Ἀθανασίου Τσάβαλου τὰ ἡθη εἰς τὰ μέρη τῆς Διπαλίτσας (Μολυβοσκέπαστον), Ὁστανίτσας (Αηδονοχώριον), Τσαραπλανῶν (Βασιλικόν) καὶ ἄλλαχοῦ «τὰ διαφέντευαν οἱ ἀφεντάδες ἀπὸ Πρεμετή. Αὔτοὶ τὰ εἶχαν κυριεύσει ἕως τὸ 1700. Ἀπὸ τὰ 1700 καὶ ὕστερα τὰ ἔκυρίευσαν ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ τοὺς ἔδιωξαν τοὺς Πρεμετιανούς»²¹.

Κατὰ τὰ δύστηνα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἡ κατάστασις τῆς ιστορικῆς ἐπαρχίας τοῦ Πωγωνίου²² ἦτο ἀξιοθρήνητος, λόγω τῶν ἀφορήτων διωγμῶν καὶ τῶν ὁμαδικῶν ἔξισλαμισμῶν. Οἱ χαλασμοὶ καὶ αἱ ἐρημώσεις ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας ὠφείλοντο σùν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν συμπνοίας καὶ ἀγάπης μεταξὺ αὐτῶν οἱ ὅποιοι ἐνέμοντο τὴν περιοχὴν καὶ ὑπηρέτουν τοὺς Τούρκους μὲ ἀνδρείαν καὶ ἀφοσίωσιν (σπαχῆδες)²³. Ἔσχατον κίνδυνον διέτρεζεν ἡ ἐπαρχία τοῦ Πωγωνίου συνεπείᾳ καὶ τῆς εἰσβολῆς ἀτάκτων Τουρκαλβανικῶν

21. Βλ. Λ. Κουτσουμπίνα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 41. Ὁ Κ. Δ. Στεργιόπουλος εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης περιλαμβάνει πλὴν τῶν χωρίων, τὰ ὅποια περικλείονται εἰς τὸ τρίγωνον Ἀώου, Γράμμου καὶ Γκόλιου καὶ τὰ χωρία Αηδονοχώριον (ἄλλοτε Ὁστανίτσα) καὶ Μολυβδοσκέπαστον (ἄλλοτε Δεπαλίτσα), ἀν καὶ ἀμφότερα κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν ὑπήγοντο εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Πωγωνιανῆς (βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', σ. 44, 11, 120, 137-139, 339-341 καὶ 367). Ἡ ὑπαγωγὴ αὐτὴ κατὰ τὸν Στεργιόπουλον ἦτο μᾶλλον διοικητικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ, διότι αἱ διαφοραὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ ἐνδυμασίας καὶ γλώσσης τῶν κατοίκων τῆς Δεπαλίτσας καὶ Ὁστανίτσας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Πωγωνίου εἶναι φανεραί· Κατὰ τὸν ἵδιον μελετητὴν τῆς περιοχῆς μεγαλυτέρα ὁμοιότης ὑφίσταται πρὸς τὰ χωρία τῆς περιφερείας Λιασκοβικίου καὶ Κονίτσης. Βλ. Κ.Δ. Στεργιόπουλος, Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, σ. 207.

22. Ἀπὸ τὸ παλαιὸν χειρόγραφον βιβλίον τοῦ Ἀθανασίου Τσάβαλου πληροφορούμεθα δτι δταν οἱ Τούρκοι ἥλθον καὶ ἔκυρίευσαν τὰ χωρία τῆς Πωγωνιανῆς «ἡταν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ 1352, ἥτοι χίλια τριακόσια πεντήκοντα δύο καὶ ἐπέρασαν εἰρηνικὰ ἔτοῦτοι οἱ τόποι ὡς 100 χρόνια». Βλ. Λ. Κουτσουμπίνα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 22.

23. Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν σπαχῆδων βλέπε Ν. Πατσέλη, Οἱ Τούρκοι σπαχῆδες, ΗΕ 1 (1952), σ. 787-793 καὶ 2 (1953), σ. 25-32. Εἰς Γράμμα τῶν Ἐπιτρόπων Α. Φίλιου καὶ Θ. Λαμπαδάρίου πρὸς τὸν Ν. Ζωσιμᾶν ἀπὸ 15ης Ιανουαρίου 1842 ἀναγινώσκομεν: «... Τὰ τῆς πατρίδος μας τρέχουν εἰς τὰ ἴδια, ἡ διχόνοια καὶ ἡ ἀσυμφωνία ὑπερισχύει, ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ὁ φθόνος μερικῶν, δὲν τοὺς ἀφήνουν ἀπὸ τὸ νὰ κυττάξουν τὸ καλὸν καὶ τὸ ὀφέλιμον τῆς Κοινότητος, καταδυσκολεύεται καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν λασσῶν καὶ καμμίαν φροντίδα πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος, οἱ καλοὶ μας πρόκριτοι δὲν λαμβάνουν». Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, Ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία τῶν Ζωσιμάδων, Η. Χ 7 (1932), σ. 61. Ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς συνταγματάρχης Λήκ άναφερόμενος εἰς τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα τῶν ἐσωτερικῶν συγκρούσεων διαφόρων μερίδων τῆς ἑλληνικῆς συνοικίας Βαρόσι Κονίτσης γράφει: «Ἀλήθεια, χωρὶς αὐτὲς τὶς διχόνοιες ἡ Ἐλλάδα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ παραμένῃ ἀρκετὸ καιρὸ τμῆμα τῆς Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας». Βλ. Χρ. Ἀνδρεάδου, Ὁ Συνταγματάρχης Λήκ καὶ ἡ Κόνιτσα, ἔνα ταξίδι στὰ 1809, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Κόνιτσα, Αθῆναι 1967, σ. 7-8.

στιφῶν. Ἡ κυριαρχία τῶν Ἀλβανῶν Μπέηδων καὶ Ἀγάδων εἰς τὰς ἐπαρχίας Πωγωνίου καὶ Κονίτσης ἐδημιούργησε τὴν ἴδιόρρυθμον συγκυριαρχίαν Ἀλβανῶν Μπέηδων ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος καὶ Τούρκων κατακτητῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο²⁴. Αἱ λεηλασίαι καὶ λαφυραγωγίαι τῶν Ἀλβανῶν τῆς Κολώνιας (ἢ Ἐρσέκας) ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Καραμουρατάδων²⁵ ἀπὸ τὸ ἄλλο, συνεπλήρων τὴν εἰκόνα τῆς στυγνῆς δουλείας εἰς τὴν περιοχήν²⁶.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1630-1687 πολυάριθμοι οἰκογένειαι ἐκ τῆς Διπαλίτσας - Ὁστανίτσας²⁷ μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς Βεσσαραβίαν, Βλαχίαν, Ρωσίαν, Ἐλεοῦσαν Πρεμετῆς, Κόνιτσαν, Ἰωάννινα καὶ ἄλλαχοῦ²⁸.

Ἐκ στοιχείων Πίνακος Στατιστικῆς δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Σπ. Στούπη προκύπτει ὅτι ἡ Ὁστανίτσα τὸ ἔτος 1853 εἶχε 40 κατοικίας, ἐνῶ ἡ Διπαλίτσα 15 καὶ ὅτι ἀμφότερα τὰ χωρία αὐτὰ ἦσαν ἴδιοκτητα, ὑπαγόμενα ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Μητρόπολιν Πωγωνιανῆς²⁹.

Κατὰ τὸν χρονογράφον τῆς Ἡπείρου Π. Ἀραβαντινὸν ἡ Ὁστανίτσα (Ὑποστενίτζα) τὸ ἔτος 1856 εἶχε χριστιανοὺς κατοίκους 40, γλῶσσαν Ἑλληνικήν, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Πωγωνιανῆς καὶ ἦτο χωρίον ἴδιοκτητον³⁰. Ο Emile Isambert εἰς τὸ Ὅδοιπορικὸν τῆς Ἡπείρου γράφει ὅτι ἡ Ὁστανίτσα ἀπετέλει χωρίον τοῦ Τμήματος Πωγωνίου τῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης καὶ εἶχε πληθυσμὸν 414 χριστιανοὺς καὶ οὐδένα Μωαμεθανόν³¹. Τὸ ἔτος 1880 ὅκτω

24. Μέχρι τοῦ ἔτους 1850, τὸ ἐπίσημον Τουρκικὸν Κράτος, τὸ ὅποῖον ἀντιπροσωπεύετο εἰς τὴν "Ἡπειρον ἀπὸ τοὺς τρεῖς πασάδες" Ἰωαννίνων, Δελβίνου καὶ Αύλωνος δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ θραύσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀλβανῶν Μπέηδων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Πωγωνίου καὶ Κονίτσης. Πρβλ. Εύρ. Σούρλα, Τὸ σύστημα αὐτοδιοικήσεως στὴν ἐπαρχία Κονίτσης, «Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιο» Α' (1979), ἔκδοσις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1979, σ. 269.

25. Ἡ Διπαλίτσα κατεστράφη τὸ ἔτος 1657 ὑπὸ τῶν Καραμουρατάδων κατὰ τὴν συμπλοκὴν αὐτῶν μετὰ τῆς ἀδελφῆς Τουρκαλβανικῆς φάρας τῶν Λαλιατῶν. Βλ. Στ. Γκατσοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ.2 καὶ 24-25. Ο N. Ζιάγκος γράφει ὅτι «στὸ ἀνατολικὸν ὑποδιαμέρισμα τοῦ Πωγωνιοῦ πολλὲς ἴδιοκτησίες ἔγιναν μὲ τὴ βίᾳ τσιφλίκια τῶν Καραμουρατάτων, ὅπως ἡ Διπαλίτσα, ἡ Ὁστανίτσα... τὸ Λαχανόκαστρο» βλ. N. Ζιάγκου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 143.

26. Περὶ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως τοῦ Πωγωνίου ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ πασᾶν βλέπε Στ. Γκατσοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 41.

27. Ο Σπ. Στούπης ἀναφέρει ὅτι τὰ χωρία Διπαλίτσα, Ὁστανίτσα καὶ Μεσσαριὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1500 ἦσαν ἴδιοκτησία τοῦ οἴκου Κοσκινᾶ, πιθανῶς Βυζαντινοῦ. Βλ. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Α', σ. 45.

28. Βλ. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Α', σ. 45 καὶ τόμ. Β', σ.

48. Καὶ Περιοδικὸν «Πύρρος», ἔτος Γ', ἀριθ. 144/26.1.1906.

29. Βλ. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Α', σ. 43.

30. Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', σ. 367 καὶ 411.

31. Βλ. Ἀντ. Μηλιαράκη, Ὅδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Emile Isambert, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 105.

οίκιαι τῆς Ὁστανίτσας ἀνῆκον εἰς τὴν Μονὴν Γκούρας καὶ ἄλλαι ὅκτω ἡσαν ἔξηγορασμέναι³².

Κατὰ τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ Emile Isambert (1878) διὰ τοῦ χωρίου Ὁστανίτσα διήρχετο τις μετὰ μίαν ὥραν ἐπὶ κατωφεροῦς ἐδάφους τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀώου γέφυραν καὶ μετὰ μικρὸν (20 λεπτὰ) τὴν ἐπὶ τοῦ Σαρανταπόρου. Αἱ δύο αὗται γέφυραι ἐκαλοῦντο Μεσογέφυραι³³.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ὁμιλοῦν σήμερον περὶ παραδόσεως κατὰ τὴν ὄποιαν οἱ Τουρκαλβανοὶ ἔλεγον ὅτι τὸ χωρίον Ὁστανίτσα ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο «Τρία Γεφύρια»³⁴.

Ἐκ τοῦ 19ου Τόμου τῶν Στοιχείων Συστάσεως καὶ ἔξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων πληροφορούμεθα τὰ ἔξης ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα διὰ τὴν Ὁστανίτσαν:

«Κοινότης Ἀηδονοχωρίου. Στοιχεῖα ἀρχικῆς ἀναγνωρίσεως:

Κοινότης Ὁστανίτσης, Β.Δ. 7-8-1919, ΦΕΚ Α' 184 (1919)

“Εδρα: Ἀηδονοχώριον, τὸ

Συνοικισμὸν ἀρχικῶς ἀπαρτίσαντες τὴν Κοινότητα:

1) Ὁστανίτσα

2) Ἱερὰ Μονὴ Ταξιαρχῶν³⁵

Συνοικισμὸν ἀποτελοῦντες νῦν τὴν Κοινότητα:

Ἀηδονοχώριον, τὸ

Προσαρτήσεις: -

32. Βλ. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Α', σ. 45. Εἶναι μέχρι σήμερον γνωστὴ ἡ συνοικία τοῦ χωρίου Ὁστανίτσα (νῦν Ἀηδονοχώριον) μὲ τὴν ὀνομασίαν Καλογερικὸν.

33. Βλ. Ἀντ. Μηλιαράκη, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 56. Ἡ πλησίον τῆς Ὁστανίτσης Μεσογέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀώου κατεστράφη ἀπὸ τὰ στρατεύματα κατοχῆς τὴν 9ην Ιουνίου 1943. Βλ. Charles Delvoye, Chroniques Travau Récents Sur les Monuments Byzantins de la Grèce (1938-1947), «Byzantium» 18 (1946-1948), σ. 258-260.

34. ΒΔ τῆς Ὁστανίτσης καὶ ἀνατολικὰ τῆς Διπαλίτσας ὑπῆρχε γέφυρα καλουμένη Μεσογέφυρα, ἐπειδὴ εύρισκετο μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων πλησιχώρων γεφυρῶν τῆς Μέρτζανης παρὰ τὰ σημερινὰ Ἐλληνοαλβανικὰ σύνορα καὶ τοῦ Μπουραζανίου πλησίον τῆς πεδιάδος τῆς Ὁστανίτσης. Πρβλ. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Β', σ. 70 καὶ K.N. Δήμου, ἐνθ' ἀνωτ., ἀριθ. φύλλ. 4/1-9-1971.

35. Μέχρι τὸ ἔτος 1928 ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ταξιαρχῶν εἶχεν εἰς τὴν Ὁστανίτσαν ἀριθμὸν οἰκιῶν, αἱ ὅποιαι ἀπετέλουν συνοικισμὸν αὐτῆς.

ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΑΙ

‘Ο Συνοικισμός και ἡ Κοινότης μετωνομάσθησαν εἰς Συνοικισμὸν και Κοινότητα ’Αηδονοχωρίου, Δ'. 2. 12. 1929, ΦΕΚ Α' 431 (1929).

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤ' ΑΠΟΓΡΑΦΑΣ

”Ετος	1920	’Οστανίτσα	πληθυσμὸς	390
”	”	Μονὴ Γκούρας	”	133 ³⁶
”	1928	’Οστανίτσα	”	464
”	1940	’Αηδονοχώριον	”	473
”	1951	’Αηδονοχώριον	”	406 ³⁷
”	1961	”	”	200
”	1971	”	”	168
”	1981	”	”	180 ³⁸

‘Η τέως ’Οστανίτσα και νῦν ’Αηδονοχώριον³⁹ ἔχει σήμερον 80 οἰκίας, ἐκ τῶν ὅποιων κατοικοῦνται αἱ 50. Τὸ ’Αηδονοχώριον ἐπυρπολήθη τὴν 10ην Ἰουνίου 1943 ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα κατοχῆς, διεσώθη δὲ τότε μόνον ἡ ’Ενοριακὴ ’Εκκλησία τῶν ’Αγίων ’Αποστόλων, ἡ ὅποια ἐκτίσθη τὸ ἔτος 1857⁴⁰.

Τὸ ’Αηδονοχώριον πανηγυρίζει τὴν Δευτέραν, Τρίτην και Παρασκευὴν τῆς Διακαιισίμου ἑβδομάδος τοῦ Πάσχα, τὴν 30ην Ἰουνίου, ἐορτὴν τῶν ’Αγίων ’Αποστόλων και τὴν 15ην Αὐγούστου ἐορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς θέσιν ’Αηδονολαλοῦσα, ὅπου και ἡ ὁμώνυμος ’Εκκλησία «Παναγία ἡ ’Αηδονολαλοῦσα».

Οἱ κάτοικοι τοῦ ’Αηδονοχωρίου ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν και τὴν οἰκοδομικήν. Οἱ εἰς ’Αθήνας και ’Ιωαννινα διαμένοντες ’Αηδονοχωρῖται ἔχουν συστήσει ’Αδελφότητα ’Αηδονοχωριτῶν «12 ’Απόστολοι», ιδρυθεῖσαν τὸ 1960 και 1965 ἀντιστοίχως.

36. ’Ασφαλῶς πρόκειται περὶ τῶν 133 κατοίκων τοῦ ἐν ’Οστανίτσῃ Συνοικισμοῦ τῆς Μονῆς και οὐχὶ περὶ 133 μοναχῶν, ως ἐσφαλμένως ἀνέγραψεν ὁ ιστορικὸς συγγραφεὺς Τάκης Κανδηλῶρος εἰς τὸ ’Εγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «’Ελευθερουδάκη» τόμ. 3ος, σ. 937 και εἰς τὸ λῆμμα «Γκούρα Μονὴ», διε τὸ δηλαδὴ τὸ ἔτος 1920 εἶχεν «133 μοναχούς».

37. Βλ. Στοιχεῖα συστάσεως και ἔξελιξεως τῶν Δήμων και Κοινοτήτων, τόμ. 19ος (1962), ’Αθηναὶ, σ. 496-497.

38. Βλ. ὑπ’ ἀριθ. 347/27.6.1978 ἔγγραφον Κοινότητος ’Αηδονοχωρίου πρὸς τὴν Νομαρχίαν ’Ιωαννίνων - Δ/νσιν ’Εσωτερικῶν.

39. ’Η μετονομασία τῆς ’Οστανίτσης εἰς ’Αηδονοχώριον ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον, τὸ ὅποιον τὴν ἄνοιξιν κατακλύζεται ἀπὸ σμήνη ἀηδονιῶν. Τό δάσος τοῦ ’Αηδονοχωρίου ἔχει ἔκτασιν 5.000 στρέμματα και ἀποτελεῖται ἀπὸ βαλανιδιές, γάβρους, φλαμουριές, πλατάνια και ἄλλα. ’Η κορυφὴ τοῦ δάσους ἔχει ὑψόμετρον 1200 μ. ἐνῶ τὸ εἰς τὸ μέσον εὑρίσκομενον χωρίον ’Αηδονοχώριον ἔχει ὑψόμετρον 600 μ.

40. Βλ. Charles Delvoye, ἐνθ’ ἀνωτ., σ. 259. Πρβλ. Σωτήρη Τουφίδη, ’Η Κόνιτσα

‘Η Ὁστανίτσα καὶ γενικῶς ἡ “Ηπειρος εἶναι περιοχὴ δλίγον γνωστὴ ἀρχαιολογικῶς. Αὐτὸ δφείλεται, ἀφ’ ἐνὸς μὲν εἰς τὴν πενιχρότητα τῆς ἀρχαίας γραπτῆς παραδόσεως, ἀφ’ ἔτέρου δὲ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐσχάτως ἥρχισεν ἡ συστηματικὴ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῶν περιοχῶν τῆς Ἡπείρου⁴¹.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἴστορικῆς ἀναδρομῆς συνάγεται ὅτι ἡ Ὁστανίτσα ἔχει ἴστορικὴν ζωὴν πολλῶν αἰώνων. Περὶ τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ὃποιαν χρονολογεῖται ἡ κτίσις αὐτῆς καὶ τῆς γείτονος Διπαλίτσης αἱ μαρτυρίαι εἶναι πενιχραὶ⁴². Εἰς τὴν πέριξ περιοχὴν δὲν ὑπάρχουν ἐμφανῆ ἔρειπια ἀρχαίων τειχῶν ἢ ἄλλων οἰκοδομημάτων, τὰ ὃποια νὰ ὑποσημαίνουν τὴν πρώτην κτίσιν αὐτῆς. Ὁ Δ. Εύαγγελίδης γράφει ὅτι «τὰ μέρη ταῦτα ὅρεινὰ καὶ τραχέα εἶναι φύσει ὁχυρὰ καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν εἶχον ἀνάγκην τειχῶν, μὴ προοδεύσαντα δὲ εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐξηκολούθουν καθ’ ἄπασαν τὴν ἀρχαιότητα νὰ ζῶσι κατὰ κώμας τῶν ὄποιων οὐδὲν λείψανον ἥτο δυνατὸν νὰ περισωθῇ»⁴³.

Ο Σ. Τουφίδης ἀναφερόμενος εἰς τὴν Ὁστανίτσαν γράφει ὅτι τὸ 1930 ἀνευρέθη εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς μαρμάρινη πλάκα, ἡ ὃποια φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ΣΕΣΑΡΗΘΟΣ»⁴⁴.

Ο γεωλογικὸς σχηματισμὸς τῆς περιοχῆς Ὁστανίτσης εἶναι εἰσέτι ἀμελέτητος. Εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τὸ σημερινὸν Ἀγδονοχώριον, ἀνατολικῶς αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς θέσεις τῆς παραποταμίου περιοχῆς «Πορία - Καταφράντζιο» ἐπεσημάνθησαν διάφορα σπήλαια μήκους 150 μέτρων, τὰ ὃποια ἐπεσκέφθη ἡ σπηλαιολόγος Πετροχείλου, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξερευνηθοῦν μέχρι σήμερον⁴⁵. Κατὰ μυθολογικὴν παράδοσιν, ἡ ὃποια διατη-

καὶ τὰ χωριά της, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 51 καὶ Χατζῆ Χριστοφόρου (Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης), ‘Η Ιερὰ Μονὴ Βελλᾶς, ’Αθῆναι 1958, σ. 9-10.

41. Βλέπε ‘Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες στὴν ἀγροτικὴν περιοχὴν Παλαιοπύργου, Πωγωνίου, «Ἡπειρος», ἔτος Δ’, τεῦχος 2, ’Ιούλ.-Δεκ. 1981, σ. 95. ‘Ο Λ. Κουτσουμπίνας, ἐνθ’ ἀνωτ., σ. 102 γράφει ὅτι «ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα στὸ Πωγώνι, οὗτε καὶ τὸ σκέφτηκε κανένας μέχρι σήμερα ὅτι δξεῖται τὸν κόπο». Πρβλ. καὶ Κ. Βαρζώκα, Ποῦ βρίσκονται οἱ τάφοι τῶν Ἡπειρωτῶν βασιλιάδων; «Ἡπειρωτικὸς Ἡμερολόγιο», Α’ (1979) ἔκδ. ΕΗΜ, ’Ιωάννινα 1979, σ. 304.

42. ‘Η Διπαλίτσα μετὰ τῆς Ὁστανίτσης καὶ τῶν ἄλλων πέριξ κωμῶν ἀπετέλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Κοινότητα, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τμήματος Πωγωνιανῆς. Βλ. «Πύρρος» ἔτος Γ’ ἀριθμ. 142 /12-1-1906.

43. Βλ. Δ. Εύαγγελίδου, ‘Η Βόρειος Ἡπειρος, ’Αθῆναι 1919, σ. 40. Κατὰ τὸν N. Hammond ἡ περιοχὴ ὑπερασπίζεται ισχυρῶς ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἀῶν, τὴν κρημνώδη ὁροσειρὰ τῆς Πωγωνιανῆς καὶ τὴν φάραγγα τοῦ Βοϊδομάτη. Βλ. N. Hammond, ἐνθ’ ἀνωτ., τόμ. B’, σ. 111. Πρβλ. καὶ ’Απ. Βακαλοπούλου, ‘Ιστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. B’, σ. 85.

44. Βλ. Σωτήρη Τουφίδη, ἐνθ’ ἀνωτ., σ. 51. ‘Ο ἴδιος δ κ. Τουφίδης, τὸν ὃποιον ἐπεσκέφθην εἰς τὸ ἐν Κονίτσῃ κατάστημά του τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1981 δὲν γνωρίζει ἀν καὶ ποῦ διασώζηται σήμερον τὸ ἀρχαιολογικὸν αὐτὸ μνημεῖον.

45. Βλέπε ὑπ’ ἀριθ. 347 /27-6-1978 ἔγγραφον τῆς Κοινότητος Ἀγδονοχωρίου πρὸς τὴν Νομάρχιαν ’Ιωαννίνων - Διεύθυνσιν Ἐσωτερικῶν.

ρεῖται μέχρι σήμερον μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, λέγεται ὅτι ἀνωθεν τῆς χώρας Ὁστανίτσης ὑπῆρχε μία λίμνη, γνωστή ως «Λίμνη τοῦ Νάτση». Ἐπειδὴ κάποτε ἡ λίμνη αὐτὴ ὑπέστη ρωγμάς, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τῆς Ὁστανίτσης ὑπεχρεώθησαν νὰ ρίψουν ἐντὸς αὐτῶν «πολλὰ προικιά»⁴⁶ διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν ἀποκλεισμόν των.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω καθίσταται ἔκδηλος ἡ ἀνάγκη καὶ τὸ καθῆκον τῶν ὑπευθύνων νὰ μεριμνήσουν διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεύνης καὶ εἰς τοὺς ἀκραίους, ὀρεινοὺς καὶ μεθορίους οἰκισμοὺς τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου καὶ Κονίτσης, ὅπου παρὰ τὴν φθορὰν καὶ τὴν πληθυσμιακὴν συρρίκνωσιν διετηρήθησαν πολλὰ ἀπὸ τὰ πατροπαράδοτα ἥθη καὶ ἔθιμα⁴⁷.

---

46. Τὰ ἀνωτέρω ἥκουσα νὰ ἀναπτύσσωνται ὑπὸ γερόντων τοῦ χωρίου Ἀηδονοχωρίου Κονίτσης εἰς ὅμαδα φιλοξενουμένων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους τοῦ ἔτους 1980. Πρβλ. καὶ ὑπ' ἀριθμ. 347/27-6-1978 ἔγγραφον τῆς Κοινότητος Ἀηδονοχωρίου πρὸς τὴν Νομαρχίαν Ιωαννίνων.

47. Πρβλ. καὶ Λ. Κουτσουμπίνα, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 50 καὶ 101, ως καὶ Κ. Βαρζώκα, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 313. Ὁ "Αγγλος περιηγητὴς συνταγματάρχης Λὴκ ἐπισκεφθεὶς τὴν Κόνιτσα τὸν Ἰούνιο τοῦ ἔτους 1809 γράφει ὅτι δὲν ἦμπόρεσε νὰ ἀνεύρῃ οὕτε εἰς τὸ κάστρον τῆς Κονίτσης, ἀλλ' οὕτε εἰς ἄλλο μέρος αὐτῆς ἵχνη ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Βλέπε Χρήστου Ἀνδρεάδου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

1. Ἡ θέσις τῆς Μονῆς

Δυτικῶς τῆς περιφήμου ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων κώμης Ὀστανίτσης καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο χιλιομέτρων ἀπὸ αὐτῆς εύρισκεται ἡ ιστορικὴ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας. Ἡ Μονὴ αὕτη κειμένη εἰς ὑψόμετρον 700 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ δροπεδίου ἐκτάσεως διακοσίων στρεμμάτων, περιβάλλεται ὑπὸ βραχωδῶν λόφων καὶ βουνῶν¹ καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος πλὴν τοῦ βορειοανατολικοῦ. Διὰ τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ ἀνοίγματος εἶναι ὄρατὰ ἀπὸ τῆς Μονῆς εἰς τὸν μακρινὸν μὲν ὁρίζοντα ἡ Κόνιτσα καὶ τὰ χωρία της, ἡ κατάφυτος μὲ διπλοφόρα δένδρα καὶ ἀμπέλια πεδιὰς τῆς περιοχῆς, ὡς καὶ τινα χωρία τῆς Βορείου Ἡπείρου (Λεσκοβίκιον κ.ἄ.), ἐγγύτερον δὲ οἱ ποταμοὶ Ἄωος καὶ Σαραντάπορος, ἡ ιστορικὴ Διπαλίτσα² (νῦν Μολυβδοσκέπαστον) καὶ ἡ γειτονικὴ σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Μολυβδοσκεπάστου³. Τὸ θέαμα αὐτὸ τοῦ πέριξ τοπίου, εἰς τὸ ὅποιον ἔστησαν τὴν κατοικίαν των οἱ μοναχοὶ τῆς Μονῆς Γκούρας εἶναι πράγματι μαγευτικὸν καὶ εὐχάριστον. Τὸ κατάφυτον ἀπὸ ποικιλίαν ἀγρίων δένδρων πυκνὸν δάσος τῆς περιοχῆς προσδίδει ἴδιαιτέραν χάριν καὶ ἐπιβλητικότητα εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ τοποθεσίαν τῆς Μονῆς Γκούρας⁴. Ἡ θέα τοῦ ἰλιγγιώδους ὕψους τῶν ἀποτόμων καὶ γι-

1. Εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς Μονῆς δεσπόζουν τὰ ὑψώματα τῆς Ὀστανίτσης καὶ Διπαλίτσης, ὡς καὶ ἡ δροσειρὰ τοῦ ἐπιβλητικοῦ εἰς ὅγκον καὶ μεγαλοπρέπειαν δρους Νεμέρτσικα ἡ Μερόπη ('Αερόπος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα). Τὸ δρος αὐτὸ ὑψοῦται εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς σημερινῆς Πωγωνιανῆς καὶ χωρεῖ βορειοδυτικῶς πρὸς τὴν "Ἡπείρον. Βλέπε Θ. Χαβέλα, 'Ιστορία Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1830 μ.Χ., Ἀθῆναι 1909, σ. 70.

2. Περὶ τῆς Διπαλίτσης βλέπε: 'Ι. Λαμπρίδου, 'Ηπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, σ. 7 καὶ ἔξης, Π. 'Αραβαντινοῦ, χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, Τόμ. Β', σ. 44 καὶ ἔξ., Νικ. Γ. Μυστακίδου, 'Η Πωγωνιανή, ἐν ἐφημερίδι «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ἀριθ. φύλλ. 133 / 7 'Απρίλ. 1895, Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, Τόμ. Β', σ. 48 καὶ ἔξ., Στ. Γκατσοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 6 καὶ ἔξ. 'Ἐφημερίς «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου» τῆς 9ης Ιουλίου 1893, ἀριθ. φύλλου 43, ἔνθα ἀρθρον μὲ τίτλον: «Καταστραφεῖσαι πόλεις-Διπαλίτσα».

3. Περὶ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου βλέπε τὴν ἐργασίαν τοῦ D. Nicol, The Churches of Molyvdoskepastos, ἐν «The Annual of The British School at Athens 48 (1953), σ. 141-153.

4. Τὸ πυκνὸν αὐτὸ δάσος πέριξ τῆς Μονῆς Γκούρας, ἔξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ ἀπο-

γαντωδῶν βράχων τῆς Μονῆς γεννᾷ καὶ σήμερον εἰς τὸν ἐπισκέπτην τὴν πίστιν καὶ τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ Θεὸς ὀδήγησε τοὺς μοναχούς εἰς τὴν δυσπρόσιτον καὶ ἀπομονωμένην αὐτὴν περιοχὴν.

Εἶναι ἔπομένως εὔεξήγητον, διατὶ ὅλοι οἱ κατὰ καιρούς περιηγηταὶ καὶ ἐπισκέπται τῆς Μονῆς ὄμοφώνως ἔξαίρουν τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ τὸν ἡσυχαστικὸν χαρακτῆρα τοῦ τοπίου⁵.

‘Η ἔξοχος γεωγραφικὴ θέσις τῆς Μονῆς, κειμένης καὶ ἐπὶ φύσει προνομιούχου δι’ ἀμυναν θέσεως, ἀπετέλεσε τὴν Ἱερὰν «ἀκρόπολιν» τῆς περιοχῆς. Ἐντεῦθεν καὶ ἐθεωρήθη αὕτη μετὰ τῆς γειτονικῆς Μονῆς τῆς Μολυβδοσκεπάστου κατάλληλος τόπος διὰ στρατιωτικούς καταυλισμούς καὶ ἀπετέλεσε περιοχὴν διακινήσεως στρατευμάτων, ὡς αὐτὸς ἀποδεικνύεται εἰς διάφορα σημεῖα τῆς παρούσης μελέτης.

‘Η Μονὴ εἶναι προσιτὴ ἀπὸ τοῦ Ἀηδονοχωρίου διὰ μιᾶς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, μήκους δύο περίπου χιλιομέτρων. ‘Η ὁδὸς αὕτη συντηρουμένη ὑπὸ τῆς Κοινότητος καὶ τῶν κατοίκων, διευκολύνει τὴν εύχερη καὶ ἀνετον διακίνησιν τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς Μονῆς καθ’ ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους.

Κατὰ παλαιὰν παράδοσιν ἐπικρατοῦσαν καὶ σήμερον ἐν τῇ περιοχῇ ἡ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας ἔκειτο «πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων» εἰς τὴν θέσιν «Ἀηδονολαλοῦσα»⁶. Κατὰ τὴν ἔκει ματάβασίν μου (Αὔγουστος 1981) εὗρον μόνον μίαν μικρὰν ἐκκλησίαν, τιμωμένην ἐπ’ ὄνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Τὸ ναῦδριον αὐτὸς ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος Ἀηδονοχωρίου τὸ ἔτος 1970 καὶ διετηρήθη μόνον ἡ ἐντὸς τῆς κεντρικῆς κόγχης τοῦ Ἀγίου Βήματος παλαιὰ τοιχογραφία τῆς Πλατυτέρας. ‘Η τοιχογραφία αὐτή, ἀν καὶ ἐλαφρῶς ἐφθαρμένη, οὐδεμίαν ἐπιγραφὴν ἢ χρονολογίαν φέρει, ὥστε νὰ καθιστᾶ δυνατὴν τὴν κατὰ προσέγγισιν χρονολόγησιν τοῦ χριστιανικοῦ αὐτοῦ μνημείου.

‘Η ἀνωτέρω θέσις «Ἀηδονολαλοῦσα»⁷ εύρισκεται ἐντὸς τοῦ πυκνοῦ καὶ τελῆ τὸν Ιδεώδη χῶρον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος Ἀηδονοχωρίου.

5. Βλέπε Στ. Γκατσοπούλου, ἔνθ’ ἀνωτ., σ. 58-59, Σ. Τουφίδη, ἔνθ’ ἀνωτ., σ. 51, Κ. Ν. Δήμου, «Ἀηδονοχώριον Κονίτσης» ἐν Νέα Ελληνικῇ Ἐγκυλοπαιίδειᾳ Χάρῃ Πάτση, Τόμ. Β’, σ. 325. Συγκλονιστικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ἡ δόποια ἐδημιουργήθη εἰς τὸν Ἀγγλον περιηγητὴν συνταγματάρχην Λήκ, ὅταν πρωτοαντίκρυσε τὴν περιοχὴν ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς Οστανίτσης. Δι’ αὐτὸς καὶ ἐκπληκτος περιγράφει μὲ μοναδικὴν μεγαλοπρέπειαν τὸ θέαμα τοῦ τοπίου μὲ τὰ πέριξ βουνὰ καὶ τὴν πεδιάδα εἰς τὸ κέντρον, διασχιζομένην ἀπὸ τοὺς ποταμούς Ἀῶν καὶ Βοϊδομάτην Βλ. Χρ. Ἀνδρεάδου, ἔνθ’ ἀνωτ., σ. 5 καὶ 8.

6. Βλ. Κ. Ν. Δήμου, ἔνθ’ ἀνωτ., Ι. Λαμπρίδου, Ἱερὰ ἐν Ἡπείρῳ σκηνώματα ἐξ ἀλλοδαπῆς δωρεῶν τυχόντα, Ἀθῆναι 1888, σ. 17. Πρβλ. καὶ Φ. Οίκονόμου, ‘Η ἐν Ἡπείρῳ Ἐκκλησία Δρυΐνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, σ. 50.

7. Διὰ τὸ τοπωνύμιον «Ἀηδονολαλοῦσα» ὁ Λ. Κουτσουμπίνας, ἔνθ’ ἀνωτ., σ. 106 γράφει ὅτι: «ἔνας μύθος τῆς Διπαλίτσης τοῦ ἀλύτρωτου Πωγωνίου κοντὰ στὴ Μονὴ Ταξιαρχῶν σὲ μιὰ τοπωνυμία ποὺ τὴ λένε Ἀηδονολαλοῦσα, λέει ὅτι αὐτὴ ἡ τοπωνυμία ἦτανε γυναικα

όρεινοῦ δάσους τῆς Κοινότητος 'Αηδονοχωρίου. Ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τῆς σημερινῆς θέσεως, ἔνθα ἡ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας, ὑπολογίζεται εἰς πορείαν μιᾶς ὥρας περίπου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ώς ἅνω παράδοσιν ἐκ τῆς 'Αηδονολαλούσης ἡ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν μετεφέρθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Βορτόπι⁸ καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν θέσιν τὴν ὅποιαν σήμερον εύρισκεται, μεταξὺ 'Οστανίτσης καὶ Διπαλίτσης⁹. Ἡ θεαματικὴ καὶ μεγαλειώδης τελευταία αὐτῆς τοποθεσία, ἡ φυσικὴ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἡρεμία, πρὸ πάντων δὲ τὸ ἀπόκοσμον καὶ τραχὺ τοῦ τόπου, συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ὁάσεως, τῆς θαυμαστῆς μοναχικῆς πολιτείας τῆς Γκούρας.

2. Ἡ ὄνομασία τῆς Μονῆς

Ἡ Μονὴ φέρεται γνωστὴ κατὰ τὴν μακραίωνα αὐτῆς ἴστορίαν ὑπὸ τρία ὄνόματα: «Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν» ἢ «Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας» ἢ ἀπλῶς «Μονὴ Γκούρας». Ἡ Μονὴ ἀφιερώθη ὑπὸ τοῦ κτήτορος «ἐπ’ ὄνόματι τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ»¹⁰, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄνομασία αὐτῆς ως «Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν». Ἡ ἕτερα ὄνομασία τῆς Μονῆς «Μονὴ Γκούρας» εἶναι ἀνέκαθεν ἀναπόσπαστος προσωνυμία αὐτῆς ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἐκατονταετηρίδα κτίσεώς της εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὅποιαν σήμερον εύρισκεται¹¹. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν περιοχὴν παράδοσιν, ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν Μονὴ ἐπωνομάσθη «Γκούρας», διότι εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐπὶ μεγάλου λίθου, γ κ ο ύ - ρ ας (γκούρ= πέτρα) ἐν τῇ 'Αλβανικῇ διαλέκτῳ λεγομένου¹².

'Ἐκ τῆς ἐρεύνης τὴν ὅποιαν διενεργήσαμεν ἐν προκειμένῳ, ἥχθημεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μονὴ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν «Γκούρα» ἐκ τοῦ καὶ ἐπειδὴ εἶχε μόνο ἔνα παιδί, ζήλευε τὴν συνυφάδα της τὴν Νιόβη καὶ θέλησε νὰ σκοτώσῃ ἔνα ἀπὸ τὰ παιδιά της. ἀλλὰ κατὰ λάθος σκότωσε τὸ δικό της καὶ ἐπειδὴ ἔκλαιγε μέρα - νύχτα, οἱ θεοὶ τὴν λυπήθηκαν καὶ τὴν ἔκαναν πουλί, γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε κλαίει μελωδικὰ τὸ θάνατο τοῦ γυιοῦ της».

8. Βορτόπι= τοποθεσία, ἡ ὅποια κρατᾶ νερὸ τὸν χειμῶνα, δασικὴ ἔκτασις, περίφραγμα διὰ μεγάλα ζῶα. Βλ. Κ.Δ. Στεργιοπούλου, Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, σ. 222. 'Ο 'Ι. Λαμπρίδης φαίνεται ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν θέσιν Βορτόπι, διότι γράφει ὅτι αὐτὴ ἔκειτο 15' ἀπὸ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὅποιαν σήμερον εύρισκεται ἡ Μονὴ Γκούρας. Τὴν θέσιν αὐτὴν ἐπεσκέφθη καὶ ἐγὼ τὸν Αὔγουστον 1981, εύρων ἐκεῖ μόνον ἐν μικρὸν εἰκονοστάσιον, τιμωμένον ἐπ’ ὄνόματι τοῦ 'Αγίου Νικολάου.

9. Βλ. 'Ι. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 17. Πρβλ. Φ. Οίκονόμου, 'Η ἐν 'Ηπείρῳ 'Εκκλησία Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, σ. 50.

10. Βλέπε κατωτέρω Παράρτημα, «Γράμμα ἀφιερώσεως ..... ὑπὸ τοῦ Σταυρουπόλεως 'Ιωαννικίου καὶ ἀφιερωθέντων εἰς τὸ κατὰ τὴν 'Αρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς Μοναστήριον τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, ἐπονομαζόμενον τοῦ Γκούρα».

11. Πρβλ. Φ. Οίκονόμου, 'Η ἐν 'Ηπείρῳ 'Εκκλησία Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, σ. 50.

12. Πρβλ. καὶ 'Ι. Λαμπρίδου, 'Ιερὰ ἐν 'Ηπείρῳ Σκηνώματα, σ. 17.

έδάφους ἐπὶ τοῦ ὅποίου ὠκοδομήθη¹³. Υπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συνηγορεῖ καὶ ἡ ἑταμολογία τῆς λέξεως «Γκούρα». Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἀποψιν, τὸ τοπωνύμιον Γκούρα ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προερχομένων ἐξ ὀνομάτων τῆς ἀλβανοφώνου περιφερείας τῆς Ἡπείρου. Ἡ λέξις γκούρ ἡ γκούρα εἰς τὴν ἀλβανικὴν σημαίνει πέτρα¹⁴.

Πράγματι ἡ Μονὴ ὠκοδομήθη εἰς τὴν θέσιν ὅπου εύρισκεται σήμερον, ἐπὶ τινος πελωρίας καὶ αὐτοφυοῦς πέτρας, ἡ ὅποια ὀρθώνεται ως μεγαλοπρεπής καὶ πανύψηλος γιγαντώδης βράχος, ἐνθυμίζων τοὺς θεαματικοὺς βράχους τῶν Μετεώρων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ἡμετέρα Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν ἐπωνυμάσθη «Μονὴ Γκούρας» ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, εἰς τὴν θέσιν ὅπου εύρισκεται σήμερον. Ἐκτοτε καὶ μέχρι σήμερον ἡ παρὰ τὴν Ὁστανίτσαν Πωγωνίου τῆς Ἡπείρου Μονὴ τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Μιχαήλ καὶ Γαβριὴλ εἶναι εὔρεως γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μονὴ Γκούρας»¹⁵. Τὸ ὄνομα αὐτὸν ἦτο ἐν χρήσει μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς καὶ εἶναι ἡδη γνωστὸν πρὸ τοῦ ἔτους 1600¹⁶. Ἡ αὐτὴ σχεδὸν ὀνομασία ἀπαντᾶται καὶ εἰς ὅλα τὰ μέχρι σήμερον σωζόμενα ἔγγραφα εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Ἀρχειοφυλάκιον¹⁷.

Ἐπομένως ἐκ τῶν τριῶν ὀνομάτων τῆς Μονῆς ἐπικρατέστερον καὶ σήμερον ἀποκλειστικῶς ἐν χρήσει ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ «Μονὴ Γκούρας»¹⁸. Ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν» φέρεται γνωστὴ ἡ

13. Πρβλ. καὶ Κ. Δ. Στεργιοπούλου, Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, σ. 208, 233 ἐνθα μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Αἱ πηγαὶ ἐκ τῶν ὅποιων προέρχονται αἱ τοπωνυμίαι τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης εἶναι πολλαὶ: χαρακτηριστικὸν γνώρισμα θέσεως, ἔδαφος, ὕδατα, ἐκκλησίαι, γέφυραι, καλύβαι, κάστρα, φυλάκια, μύλοι, διάφορα τοπικὰ συμβάντα (Βαρτζομπάνι, Κακό, Καλόγηρος κ.ἄ.) ..... Γκούρα: ἡ, στ' Γκούρα, 1) δάσος Ἀετομηλίτσης (Α) μὲ γρόπαν (λάκκον), ὅθεν ἐξέρχεται νερό, 2) δάσος Ἀηδονοχωρίου (Δ'), δπου τὸ μοναστήρι "Αγιοι Ταξιάρχαι εἶναι ἐπὶ πέτρας.

14. Ο Γ. Ἀναγνωστόπουλος εἰς τὴν μελέτην αὐτοῦ, Τὰ Ἡπειρωτικὰ Τοπωνύμια, Η. Χ 1 (1926), σ. 88 γράφει: «Αἱ τοπωνυμίαι τῆς Ἡπείρου - ἀντανακλῶσαι, ως εἶναι φυσικόν, δλας τὰς κατὰ καιρούς ιστορικὰς τύχας τῆς χώρας - εἶναι ἄλλαι μὲν καθαρῶς ἐλληνικαὶ, ἄλλαι δὲ ἀλβανικαὶ, σλαυηκαὶ, τουρκικαὶ κλπ. Αἱ ἀλβανικαὶ ἐπιχωριάζουν, φυσικά, πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀλβανοφώνους περιφερείας τῆς Ἡπείρου: πρβλ. τὰς τοπωνυμίας....γκούρ (= πέτρα)».

15. Ἡ ἡμετέρα Μονὴ δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὴν ἐν Πύλῃ Τρικάλων γνωστὴν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Γκούρας. Ἡ Μονὴ αὐτὴ ἰδρύθη τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ ἔχει σήμερον δύο μοναχὰς. Βλ. Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1981 ἐκδοσις Α.Δ.Ε.Ε., σ. 679 (Ι. Μ. Τρίκκης καὶ Σταγῶν).

16. Βλ. Λ. Ι. Βρανούση, Ἡ ἐν Ἡπείρῳ Μονὴ Σωσίνου, Ἐπετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, τόμ. 6ος (1956), σ. 100.

17. Βλ. Κ. Δελικάνη, Τὰ ἐν τοῖς Κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίου σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, τόμ. Γ', Κωνσταντινούπολις 1905, σ. 431 καὶ ἑξ.

18. Τοῦτο διεπίστωσα κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπισκέψεις μου εἰς τὴν περιοχὴν Πωγωνίου καὶ Κονίτσης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸν οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἐνθυμοῦνται τὴν Μονὴν καὶ συζητοῦν περὶ αὐτῆς.

Μονή εἰς τοὺς τουριστικούς ὁδηγούς καὶ εἰς αὐτὰς βεβαίως τὰς τουριστικὰς πινακίδας τῶν παρακειμένων δημοσίων ἐπαρχιακῶν καὶ κοινοτικῶν ὁδῶν¹⁹.

Εἰς τὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν τοῦ ΙΘ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος, ἡτοι μέχρι τῆς διαλύσεως τῆς Μονῆς, τὸ ὄνομα αὐτὸν ἐναλλάσσεται πρὸς τὸ «Ιερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας»²⁰. Τοῦτ' αὐτὸν συμβαίνει καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων ιστορικῶν συγγραφέων²¹.

3. Ὁ περίβολος καὶ τὰ κτίσματα τῆς Μονῆς

Τὸ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς Μονῆς δὲν παρουσιάζει τὸ σύνηθες εἰς τὰς μονὰς τετράπλευρον σχῆμα²² (σχέδ. 2), ἀλλ' ἀκανόνιστον πολύγωνον, ὅφειλόμενον εἰς τὸ βραχῶδες καὶ ἐπικλινὲς τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὅποίου εἶναι ἐκτισμένη ἡ Μονὴ²³.

Τὰ τείχη τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς δὲν εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ των αὐτοτελῆ, ἀλλ' ἀποτελοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον, μέρος τῶν παρειῶν τῶν ἐπ' αὐτῶν προσωκοδομημένων κελλίων καὶ λοιπῶν κτισμάτων, πρᾶγμα σύνηθες δι' ὅλας σχεδὸν τὰς Μονὰς²⁴.

Ὁ περίβολος τῆς Μονῆς εἶναι ἐκτισμένος ἐξ ἀργῶν λίθων μετὰ κονιάματος, ἡ ὅλη δὲ ἐξωτερική του διαμόρφωσις εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ τὰς ἀμυντικὰς ἀνάγκας τῆς Μονῆς²⁵.

Ἡ Μονὴ εἶχε τρεῖς εἰσόδους. Μίαν νοτιοανατολικήν, μίαν νοτίαν, ἡ ὅποία ἀπεφράχθη ἀγνωστον πότε καὶ μίαν δυτικήν, ἡ ὅποία φαίνεται ὅτι εἶναι νεώτερον κατασκεύασμα²⁶. Ἡ νοτιοανατολική πύλη ἀπετέλει καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὴν κυρίαν εἴσοδον τῆς Μονῆς. Αὕτη ὑπὸ τὴν σημερινὴν της μορφὴν εἶναι ἀπλῆ καὶ κλείεται διὰ διφύλλου μεταλλικῆς θύρας, ἔχούσης διαστάσεις 1,60 μ. πλάτος καὶ 2, 22 μ. ὕψος.

19. Βλ. Σ. Π. Τουφίδη, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 51.

20. Βλ. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 431 καὶ ἐξ. Εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Ιερᾶς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, ὡς καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα τῆς Ιερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν ἔγγραφον περὶ τῆς Μονῆς Ταξιαρχῶν Γκούρας σώζεται σήμερον.

21. Βλ. Ἰ. Λαμπρίδου, 'Ιερὰ ἐν Ἡπείρῳ Σκηνώματα, σ. 17, Φ. Οἰκονόμου, 'Η ἐν Ἡπείρῳ Ἐκκλησία Δρυϊνουπόλεως..., σ. 50, Γ. Κονιδάρη, 'Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμ. B', ἐν Ἀθήναις 1970², σ. 219.

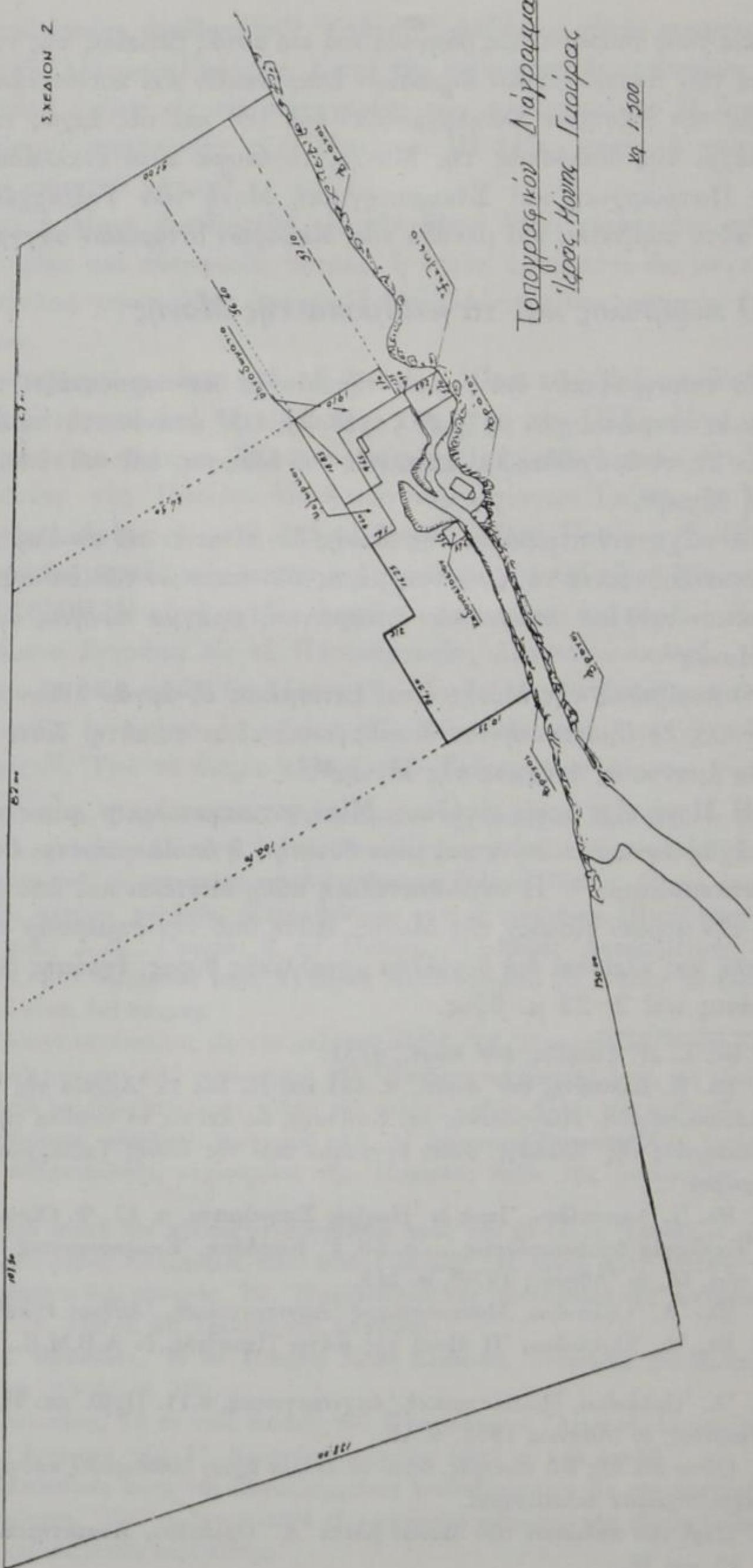
22. Βλ. Ἀ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, 'Αθῆναι 1958², σ. 13 καὶ ἐξ.

23. Βλ. Ἀ. Ὁρλάνδου, 'Η Μονὴ τῆς Κάτω Παναγιᾶς, ἐν Α.Β.Μ.Ε., τόμ. B' (1936), σ. 72.

24. Ἀ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ.11. Πρβλ. καὶ Μ. Γκητάκου, Μονὴ Ἀγνοῦντος, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 45.

25. Οὕτω ἐπὶ τῆς ΒΔ πλευρᾶς, ὅπου τὰ κελλία ἔχουν οἰκοδομηθῆ «σύγκολλα», διασώζονται μέχρι σήμερον πολεμίστραι.

26. Περὶ τῶν πυλώνων τῶν Μονῶν βλέπε Ἀ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ. 17 καὶ ἐξ.

Ἐπειδὴ ἡ Μονὴ ἔκινδύνευεν ὑπὸ ληστανταρτῶν, ὁ ἀρχικὸς πυλὼν εἶχεν ὅλην διαμόρφωσιν, ὡς δείκνυται καὶ ἐκ τῶν παρακειμένων ἔρειπίων. Ἡτο διαμορφωμένος συμφώνως πρὸς τὸν φρουριακὸν χαρακτῆρα τοῦ ὄλου περιβόλου²⁷ καὶ τοποθετημένος κάτωθι ὑψηλοῦ καὶ ἀποκρήμνου βράχου, ὁ ὅποῖς δεσπόζει ἐφ' ὄλοκλήρου τῆς νοτίας πλευρᾶς. Ἡ σημερινὴ κυρία εἴσοδος στηρίζεται ἐπὶ τοῖχων μήκους 8, 80 μ. καὶ 9 μ. ἀντιστοίχως. Οἱ τοῖχοι αὐτοὶ ἐνώνουν τοὺς δύο ἔκατέρωθεν ἀποκρήμνους βράχους, οἱ ὅποιοι συνεχίζουν δίκην φυσικοῦ τείχους τὸν περίβολον τῆς Μονῆς.

Δὲν σώζεται σήμερον θυρωρεῖον, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐγγὺς τῆς πύλης ἔρειπίων συμπεραίνομεν, ὅτι ὑπῆρχε πρὸς διαμονὴν τοῦ θυρωροῦ μοναχοῦ²⁸.

Αφοῦ διέλθη τις τὴν κυρίαν εἴσοδον, ἡ ὅποια εὑρίσκεται εἰς τὸ πλέον χαμηλὸν σημεῖον τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς, ὁδηγεῖται διὰ κλιμακωτῆς ἀναβάσεως πρὸς τὴν ὑψηλότερον κειμένην μικρὰν αὐλήν, εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ὅποιας ὀρθώνεται τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς, εἰς δὲ τὸ βόρειον ἄκρον τὸ παρεκλήσιον τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους. Ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτῆς δι' ἄλλης ἀναβάσεως ὁδηγεῖται τις εἰς ἑτέραν ἔτι ὑψηλότερον κειμένην δυτικὴν αὐλήν, εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς ὅποιας ὑπῆρχε μεμονωμένον οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον σήμερον ἔχει μεταβληθῆ εἰς σωροὺς ἔρειπίων²⁹. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς τῆς αὐλῆς αὐτῆς, βορείαν καὶ δυτικήν, εὑρίσκονται τὰ κελλία καὶ λοιπὰ βοηθητικὰ κτίσματα τῆς Μονῆς.

Τὰ κελλία καὶ λοιπὰ οἰκοδομήματα τῆς Μονῆς εἶναι κατεσκευασμένα ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀντιστοίχων πλευρῶν τοῦ περιβόλου αὐτῆς, βλέποντα, ὡς συνήθως, πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐλήν³⁰. Ταῦτα ἔχουν φρουριακὸν χαρακτῆρα, διότι ἐξ ὄλων τῶν πλευρῶν τῆς Μονῆς ἡ βορεία καὶ ἡ δυτικὴ εἶναι αἱ ὀλιγώτερον ἀσφαλεῖς, λόγῳ τῆς πεδινῆς διαμορφώσεως τοῦ πρὸ αὐτῶν ἐδάφους. Ἡ θέα τὴν ὅποιαν παρουσιάζουν τὰ κελλία σήμερον, συνεπείᾳ τῆς ἔρειπώσεώς των, εἶναι ὀδυνηρή, θὰ προσπαθήσωμεν ὅμως νὰ περιγράψωμεν αὐτά, διότι διατηροῦν εἰσέτι μέρος τῆς ἀρχικῆς γραφικῆς καὶ ἐπιβλητικῆς των ὅψεως.

Τὰ σωζόμενα καὶ σήμερον κελλία κατανέμονται εἰς πέντε ἀνώγεια δωμάτια, συνεχόμενα ἀλλήλων (σχέδ. 3). Ἐξ αὐτῶν ἀξιόλογα εἶναι τὰ τρία μεγάλα δωμάτια τῆς βορείου πτέρυγος, τὰ ὅποια ἀνεκαίνισθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Τὰ ἔτερα δύο πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν εἶναι σήμερον κατεστραμμένα εἰς τὸ ἐσωτερικόν των. Ἐντὸς αὐτῶν διακρίνεται καὶ σήμερον ἔνα μεγάλο τζάκι, ἡ «έστία» τῆς Μονῆς³¹. "Εκαστον τῶν δωματίων φέρει ἵδιαν ἐξωτερικὴν θύραν·

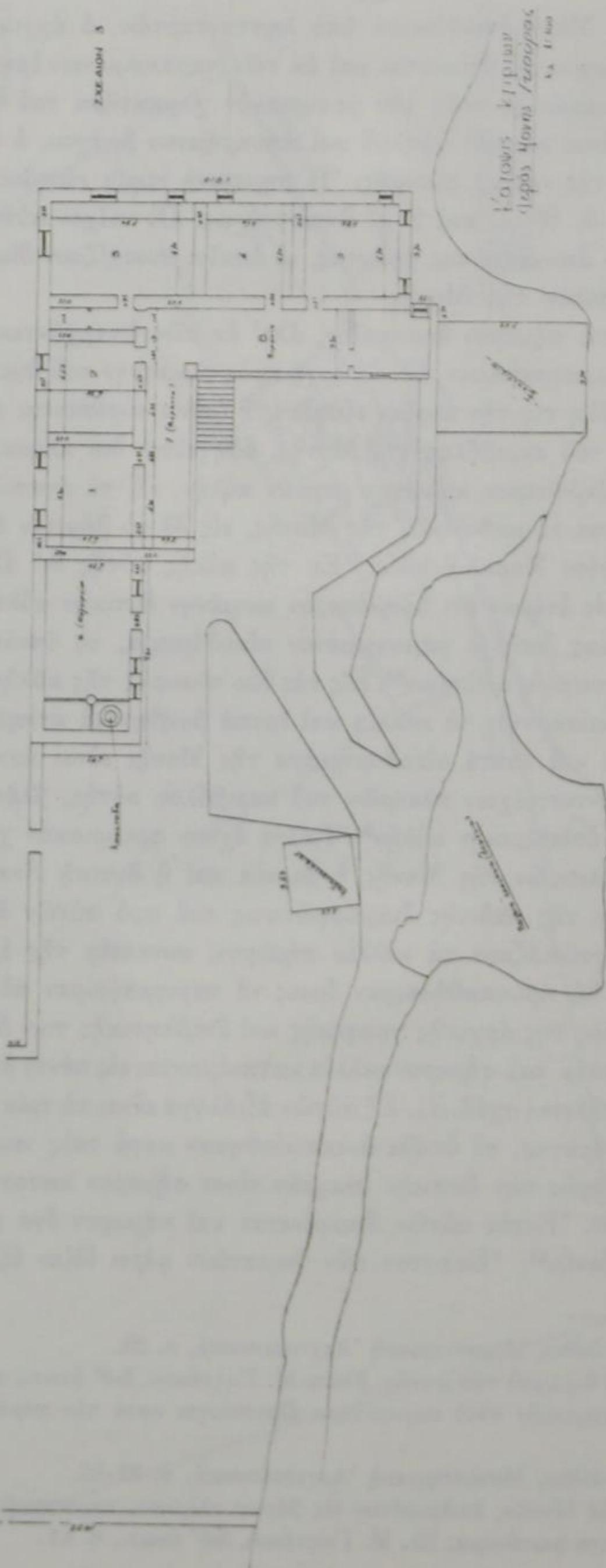
27. Ἀ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ. 23.

28. Περὶ τοῦ θυρωροῦ τῶν μονῶν, βλέπε Μ. Γκητάκου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 50.

29. Εἰς τὸ κτιριακὸν αὐτὸν συγκρότημα ἐλειτούργει κατὰ τὴν παράδοσιν τὸ Σχολεῖον τῆς Μονῆς.

30. Ἀ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ. 31-35.

31. Εἰς κελλία Μονῶν, ἀνιδρυμένων εἰς βόρεια κλίματα, παρατηροῦμεν τὴν ὑπαρξίαν ἐστιῶν, τὸ λεγόμενον φωτάναμα. Βλ. Μ. Γκητάκου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 61.

εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δὲ αὐτῶν καὶ ἐπὶ τοῦ πάχους τῶν τοίχων εἶχον κατασκευασθῆ κόγχαι πρὸς ἐναπόθεσιν εἰκονισμάτων.

Πρὸ τῆς ἀνώγείου σειρᾶς τῶν κελλίων ὑπάρχει εὔρὺς διάδρομος (ἐξώστης) εἰς σχῆμα Γ, ὁ ὅποῖος ἔχει πλάτος 3,20 μ., ὕψος 2,55 μ. καὶ μῆκος 13 μ. κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν καὶ 10 μ. κατὰ τὴν βορείαν. Εὑρίσκεται εἰς ὕψος 2,10 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους τῆς πρὸ αὐτοῦ αὐλῆς καὶ ἔχει ἀνακαινισθῆ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Διὰ νὰ ἀνεβῆ τις εἰς τὸν ἀνώγειον αὐτὸν ἐξώστην χρησιμοποιεῖ ἐξωτερικὴν λιθίνην κλίμακα, ἀποτελουμένην ἐκ δέκα τριῶν βαθμίδων.

Τὸ ἴσογειον ἔχει φρουριακὸν χαρακτῆρα μὲ παχεῖς λιθοκτίστους τοίχους καὶ ἀριθμὸν πολεμιστρῶν κατὰ μῆκος τῆς βορείας καὶ βορειοανατολικῆς πλευρᾶς³². Ἐκ τοῦ ἴσογείου, ἡμιυπόγειος σκοτεινὸς διάδρομος, πλάτους 2 μέτρων, ὁδηγεῖ εἰς πέντε μεγάλα ἡμιερειπωθέντα δωμάτια. Τὰ δωμάτια αὐτὰ ἔχρησί μενον ὡς ἀποθῆκαι, σταῦλοι καὶ λοιποὶ βοηθητικοὶ χῶροι τῆς Μονῆς. Εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἡμιυπογείου διαδρόμου τοῦ ἴσογείου καὶ ἐπὶ λωρίδος 0,22 μ. ἐπὶ τού τοίχου αὐτοῦ εἶναι ἀναγεγραμμένοι μὲ μαῦρον χρῶμα οἱ ἀριθμοί: 41. 42. 43. 44. 53. 55. 56. 57³³.

Εἰς τὸ ἴσογειον, ἐκεῖ ἔνθα ἡ συμβολὴ τοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματος τῶν κελλίων μετὰ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους καὶ κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ Ἡγουμενείου, ὑπῆρχε ὑπόγειος κρυφὴ δίοδος, ὁδηγοῦσα ἐκτὸς τῆς Μονῆς³⁴.

Ἐν συνεχείᾳ τῶν κελλίων καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πτέρυγος τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς ἐκτείνονται ὁ φοῦρνος (ἀρτοποιεῖον), τὸ μαγειρεῖον καὶ ἡ τράπεζα (έστιατόριον) τῶν μοναχῶν, κείμενα ἔναντι τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ ἐξωνάρθηκος τοῦ καθολικοῦ³⁵. Ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὰ γίνεται διὰ μιᾶς καὶ μόνον θύρας (1, 70 μ × 0, 82 μ.), ἀνωθεν τῆς ὅποιας ὑπάρχει καλλιτεχνικὴ ἀψίς. Ὁ φωτισμὸς τῶν ἐν λόγῳ κτισμάτων ἐπιτυγχάνεται διὰ τριῶν παραθύρων (0, 65 μ. × 0, 55 μ.), ὑπεράνω τῶν ὅποιων ὑπάρχουν μικραὶ καλλιτεχνικαὶ ἀψίδες. Οἱ παραστάται καὶ τὰ τόξα τῆς θύρας καὶ τῶν παραθύρων εἶναι καλλιτεχνημένα ἐκ πελεκητῆς πέτρας.

Ἡ νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς κατείχετο, ὡς προελέχθη, ὑπὸ κτιριακοῦ συγκροτήματος, εἰς τὸ ὅποῖον ἐστεγάζοντο τὸ Σχολεῖον τῆς Μονῆς καὶ τὰ διάφορα ἐργαστήρια αὐτῆς. Εἰδικὴ ἐξωτερικὴ νοτία θύρα, ἡ ὅποια σήμερον εἶναι κλεισμένη διὰ τοίχου, ὡδήγει εἰς τὸν κτιριακὸν αὐτὸν

32. Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς ὑπάρχουν 5 μικρὰ παράθυρα καὶ 3 πολεμιστραι· ἐπὶ δὲ τῆς βορειοανατολικῆς 4 παράθυρα καὶ 2 πολεμιστραι.

33. Τὴν σημασίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν δὲν ἡδυνήθην νὰ ἐξηγήσω. Ἐνδεχομένως νὰ ὑπονοοῦν ἀριθμητικὰς ἢ χρονικὰς ἐνδείξεις διαφόρων προϊόντων τῆς Μονῆς.

34. Ἡ ἀπότομος καὶ κρημνώδης φύσις τοῦ ἐδάφους, διευκόλυνε τὴν ἀνετον καὶ ἀσφαλῆ διαφυγὴν ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς Μονῆς εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο.

35. Βλ. Ἀ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ, σ. 44-45.

χῶρον τῆς Μονῆς. "Ολα τὰ κτίρια τοῦ συγκροτήματος αὐτοῦ ἔχουν μεταβληθῆ σήμερον εἰς σωρούς ἐρειπίων.

'Επὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 20 μέτρων ἀπὸ τοῦ Καθολικοῦ αὐτῆς ὑψοῦται τὸ δίλοβον κωδωνοστάσιον³⁶. Εἶναι κτίσμα τοῦ ἔτους 1857, ὅτε ἐγένετο προσπάθεια ἀνακαίνισεως τῆς Μονῆς. Ἡ κατασκευὴ τοῦ κωδωνοστασίου αὐτοῦ ἐνθυμίζει ἴσχυρὸν καὶ ὑψηλὸν τετράγωνον πύργον, δεσπόζοντα ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας ἴσχυροὺς τοίχους $3,43 \times 3,43$ καὶ ὑψους 8 μ. Ἡ τοιχοδομία του εἶναι ἐντυπωσιακὴ καὶ διακοσμημένη δι' ἀργῶν πελεκημένων λίθων. Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ κωδωνοστασίου καὶ πρὸς τὸ κέντρον τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς ἀνοίγεται καλλιτεχνικὴ θύρα $1,45 \times 0,66$ μ. Δεξιὰ καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἐπὶ ἀκρογωνιαίου λίθου, μήκους 0,44 μ., ὑπάρχει ἡ χρονολογία 1857. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς ἀνοίγονται εἰσέτι ἐν μονόλοβον παράθυρον ὑπεράνω τῆς εἰσόδου καὶ ἐν δίλοβον ὑπεράνω αὐτοῦ, φέρον εἰς τὸ κέντρον του ὥραιότατον κίονα μὲ κιονόκρανον δωρικοῦ ρυθμοῦ. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς καὶ νοτίας πλευρᾶς τοῦ κωδωνοστασίου ὑψοῦνται μονόλοβα παράθυρα, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁ χῶρος ἀπὸ τὸ μέσον καὶ ἄνω εἶναι ἀνοικτός³⁷. Ἡ ἀρχικὴ στέγη τοῦ κωδωνοστασίου κατέρρευσε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ καὶ ἀντικατεστάθη σήμερον ὑπὸ τῶν εὔσεβῶν κατοίκων διὰ σκυροδέματος ἐκ μπετόν³⁸.

'Ο κώδων τῆς Μονῆς ἔχει περίμετρον 1,33 μ. καὶ ὑψος 0,45 μ. καὶ εὑρίσκεται σήμερον ἀνηρτημένος ἐπὶ τοῦ παραθύρου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κωδωνοστασίου. Ἐπὶ τοῦ κώδωνος αὐτοῦ ἀνεγνώσαμεν ἐγχάρακτον ἐπιγραφὴν ἔχουσαν οὕτω: «ΔΙ ΕΞΟΔΩΝ ΑΝΘΙΜΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΓΚΟΥΡΑΣ ΕΝ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗ»³⁹.

36. Περὶ τῆς κτίσεως τῶν κωδωνοστασίων πλησίον τῶν ναῶν ἡ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν Μονῶν βλέπε Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία, σ. 235-237, 'Α. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ. 126 καὶ ἔξ. καὶ Χαρ. Μπάρλα, Μορφὴ καὶ ἔξελιξις τῶν Βυζαντινῶν Κωδωνοστασίων, ἐν Ἀθήναις 1959, σ. 50-51.

37. 'Απὸ τὸ σημεῖον αὐτὸν ἡ θέα εἶναι πανοραμική, διότι ἔμπροσθεν ἀπλώνεται ὁ ἀπέραντος ὁρίζων τῆς ἐπιβλητικῆς ὁροσειρᾶς τῆς Πίνδου καὶ ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς. Δὲν ἀποκλείεται τὸ ἐν λόγῳ κωδωνοστάσιον νὰ ἔχρησίμευσε κατὰ τοὺς ζοφερούς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ὡς παρατηρητήριον τῶν μοναχῶν.

38. 'Η ἐνέργεια αὐτὴ τῶν κατοίκων, ἀν καὶ προηλθεν ἐξ ὑπερμέτρου ζήλου διὰ τὴν συντήρησιν τῆς Μονῆς, ὅμως ἐζημίωσε τὴν αἰσθητικὴν, καλλιτεχνικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν τοῦ οἰκοδομήματος.

39. 'Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς πληροφορούμεθα ὅτι ὁ σωζόμενος καὶ σήμερον κώδων τῆς Μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας ἐν Πωγωνιανῇ, κατεσκευάσθη δι' ἔξόδων τοῦ Ἡγουμένου αὐτῆς Ἀνθίμου. "Αν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀχρονολόγητος, δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀποφανθῶμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἀνθίμου, ἡγουμένου τῆς Μονῆς κατὰ τὰ ἔτη 1840-1857. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἔτος 1856 ἐξεδόθη εἰς Τουρκίαν τὸ «Χάττι Χουμαγιούν» διὰ τοῦ ὁποίου κατέστη δυνατὴ ἡ γενίκευσις τῆς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν χρήσεως τῶν κωδώνων εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὁθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Βλ. Κ.

Τὸ κωδωνοστάσιον αὐτὸ σήμερον ἔχει καλυφθῆ ἐξωτερικῶς κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος του ὑπὸ κισσοῦ, ὁ ὅποῖς ἀνερριχθῆ ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ θέα τῆς εἰκόνος αὐτῆς, ὅχι μόνον ζημιώνει τὴν καλλιτεχνικήν, αἰσθητικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν του, ἀλλὰ προξενεῖ καὶ εἰς τὸν ἐπισκέπτην προσκυνητὴν ἀπεριγραπτον ὄδύνην, διὰ τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν καὶ ἐγκατάλειψιν τῆς Μονῆς⁴⁰.

Εἰς ἀπόστασιν 100 μέτρων ἀπὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς Μονῆς καὶ εἰς σημεῖον χαμηλότερον αὐτῆς ὑπάρχει μέχρι σήμερον πηγὴ κρυσταλλίνου καθαροῦ ὕδατος. Παρὰ ταῦτα ὅμως, κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς, σώζεται μέχρι σήμερον εἰς ἀρίστην κατάστασιν ὑπόγειος δεξαμενὴ ὕδατος (κινστέρνα)⁴¹ πρὸς περισυλλογὴν τῶν ὅμβριων ὕδατων. Δεδομένης βεβαίως τῆς φρουριακῆς μορφῆς τῆς Μονῆς Γκούρας καὶ ἵνα μὴ στερηθοῦν τοῦ ὕδατος οἱ μοναχοὶ κατὰ τὰς περιπετειώδεις πολιορκίας αὐτῆς, κατεσκευάσθη ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτῆς καὶ μάλιστα εἰς τὸ πλέον ἀπόκρυφον μέρος ὑπόγειος δεξαμενὴ⁴², ἡ ὅποια ἔχει διαστάσεις 10 μ. μῆκος, 3μ. πλάτος καὶ 5 μ. ὕψος. Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν αὐτῆς, κάτωθεν τοῦ Καθολικοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 15 μέτρων ἀπὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς Μονῆς, ὑπάρχει θύρα διαστάσεων (0, 65 μ. × 0,50 μ.), ἡ ὅποια ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς δεξαμενῆς διὰ τὸν καθαρισμὸν αὐτῆς. Εἰς τὴν βάσιν τέλος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς σώζεται μέχρι σήμερον πήλινος σωλήν, ὁ ὅποῖς κατηύθυνε τὰ ὅμβρια ὕδατα εἰς τὴν δεξαμενὴ⁴³.

Δὲν ἥδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω εἰς ποίαν θέσιν τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς εὑρίσκετο ὁ ἀρχικὸς πύργος αὐτῆς⁴⁴. "Αν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὅψιν τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς λειτουργίας της ἡ Μονὴ ὑπέφερε ἐκ διαφόρων ληστρικῶν καὶ ἀνταρτικῶν ἐπιδρομῶν, πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν τῶν μοναχῶν

Παπαδοπούλου, 'Απαγόρευσις τῆς κωδωνοκρουσίας καὶ προνομιακὴ κατὰ τόπους χρῆσις ἐκκλησιαστικῶν κωδώνων καὶ σημάντρων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 42 (1959), σ. 311.

40. Καλὸν θὰ εἶναι οἱ εὔσεβεῖς κάτοικοι τοῦ χωρίου 'Αηδονοχωρίου, δσάκις προβαίνουν εἰς τὴν ἀναστήλωσιν οἰουδήποτε κτίσματος τῆς Μονῆς, νὰ συμβουλεύωνται προηγουμένως τὴν ἐν Ιωαννίνοις Ἀρχαιολογικὴν Ὅπηρεσίαν.

41. Περὶ τῶν κινστερνῶν τῶν Μονῶν βλέπε 'Α. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀχιτεκτονική, σ. 115-119.

42. Κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην ἡ δεξαμενὴ αὐτὴ κατεσκευάσθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1854 - 1857, ὅτε ἤρξατο ἀνακαίνιζόμενον ἐκ θεμελίων τὸ κατὰ τὰ ἐτη 1829-1830 πυρποληθὲν Καθολικὸν τῆς Μονῆς. Βλ. Ἰ. Λαμπρίδου, 'Ιερὰ ἐν Ὅπηρῷ Σκηνώματα, σ. 18.

43. 'Ως μοὶ ἐγνώρισεν ὁ Γραμματεὺς τῆς Κοινότητος 'Αηδονοχωρίου τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1981, οἱ εὔσεβεῖς κάτοικοι τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν ἐντὸς τῆς Μονῆς κρυστάλλινον πηγαῖον ὕδωρ, διὰ κατασκευασθησομένου προσεχῶς ὑπ' αὐτῶν δικτύου ἔξ οὗλοτέρων πηγῶν τῆς ὑπερκειμένης δροσειρᾶς. "Ηδη τὸ δίκτυον αὐτὸ λειτουργεῖ ἀπὸ τῆς ἀνοιξεως τοῦ ἔτους 1982.

44. Προφανῶς κατεστράφη μετὰ τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῶν κελλίων κατὰ τὰ δύστηνα ἐτη τῆς ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς Μονῆς.

θὰ ὑπῆρχε ἴσχυρὸς καὶ ὑψηλὸς τετράγωνος πύργος, ὁ ὅποῖος προεξεῖχε καὶ ἐδέσποζε τῆς Ν.Δ πλευρᾶς, ἐκεῖ ἔνθα σήμερον εύρισκεται τὸ ἐπιβλητικὸν κωδωνοστάσιον τῆς Μονῆς. Ὁ πύργος αὐτὸς ἔχρησίμευεν ὡς παρατηρητήριον τῶν μοναχῶν καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκη ὡς καταφύγιον αὐτῶν.

"Εξωθεν τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς οὐδὲν ἔτερον κτίσμα σώζεται σήμερον. Μόνον εἰς ἀπόστασιν 150 μέτρων ἀπ' αὐτῆς εύρισκεται εἰς σωροὺς ἐρειπίων ὁ θαυμάσιος ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως ναὸς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου⁴⁵. Ποίᾳ ἡ σχέσις τοῦ ναοῦ αὐτοῦ μετὰ τῆς γειτονικῆς Μονῆς Γκούρας, δὲν ἡδυνήθην νὰ ἔξακριβώσω ἐκ τῆς ἐντοπίας παραδόσεως⁴⁶. Δὲν γνωρίζω εἰς ποῖον σημεῖον τῆς πέριξ περιοχῆς ἥτο κατασκευασμένον τὸ νεκτροταφεῖον τῆς Μονῆς. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ πέριξ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου χῶρος εἶναι πεδινὸς καὶ προσεφέρετο ὡς ἐκ τούτου διὰ τὰς ἀνάγκας κατασκευῆς Κοιμητηρίου τῆς Μονῆς⁴⁷, ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ εἰκάσωμεν πιθανὴν ἐκεῖ ὑπαρξιν τοῦ Νεκροταφείου αὐτῆς εἰς παλαιοτέρους χρόνους. Σκαφικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ περιοχῇ ἵσως ἔρριπτον περισσότερον φῶς εἰς τὸ ὑπὸ ἔξετασιν ζήτημα.

Περαίνοντες ἐνταῦθα τὴν μελέτην τοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματος τῆς Μονῆς Γκούρας, τονίζομεν ὅτι ὅχι μόνον εἶναι δυνατή, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἀναστήλωσις τῶν διαφόρων κτισμάτων αὐτῆς, ὡστε νὰ ἐπανακτήσῃ αὕτη τὴν παλαιὰν ἱστορικὴν καὶ αἰσθητικὴν τῆς ἀξίαν⁴⁸.

45. Ἐπρόκειτο περὶ Ναοῦ μᾶλλον Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ. Τὸ ὄλικὸν τῆς δομῆς του ἀποτελεῖται ἐξ ἀργῶν λίθων, λατομηθέντων ἐκ τοῦ πέριξ βραχώδους μέρους. Οὐδεμίᾳ ἐπιγραφὴ ἢ ἄλλο σχετικὸν ἀνευρέθη ὑπ' ἐμοῦ, ὡστε νὰ καθίσταται δυνατή ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησις τοῦ ἐν λόγῳ χριστιανικοῦ μνημείου. Τὰ ἔρειπια τοῦ Ναοῦ αὐτοῦ κεῖνται σήμερον ἐντὸς τῶν δρίων τῆς γειτονικῆς Διπαλίτσης, νῦν Μολυβδοσκέπαστον Κονίτσης.

46. Τὴν 13ην Ἰουλίου συνεορτάζεται ἡ Σύναξις τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ καὶ ἡ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Στεφάνου τοῦ Σαββαΐτου. Βλέπε Μηναῖον τοῦ Ἰουλίου, ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 61-67.

47. Περὶ τῶν Κοιμητηρίων τῶν Μονῶν βλέπε Μ. Γκητάκου, Τὰ κοιμητήρια τῶν Μονῶν, ἐν Ἀθήναις 1965 ('Ανάτυπον ἐκ τοῦ 7ου τόμου τῆς ΘΗΕ).

48. Ἡδη ἡ συγκροτηθεῖσα ἐπιτροπὴ ἐκ κατοίκων τοῦ Ἀηδονοχωρίου ὑπέβαλεν εἰς τὸ 'Υπουργεῖον Πολιτισμοῦ καὶ 'Επιστημῶν ὑπόμνημα μετὰ σχετικῆς μελέτης τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Τεχνικοῦ Γραφείου Καλογιάννη διὰ τὴν ἔγκρισιν ἀναστηλώσεως τῆς Μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

1. Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πωγωνίου τῆς Ἡπείρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους

Πρὸς ὃ ἔξετάσωμεν λεπτομερῶς τὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς Γκούρας θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναφερθῶμεν δι’ ὅλιγων εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὅποίου τοποθετεῖται ἡ ἰδρυσις καὶ ἡ ἐν γένει ιστορικὴ ἔξέλιξις αὐτῆς.

Ἡ περιφέρεια Πωγωνίου καὶ Κονίτσης ἀποτελεῖ τὸ ΒΔ τμῆμα τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων καὶ πέραν αὐτῆς ἔκτείνεται ἡ σημερινὴ Ἀλβανία. "Οπως ὅλος ἀληρος ἡ Ἡπειρος οὔτω καὶ ἡ ἐν λόγῳ περιφέρεια ἐδοκιμάσθη σκληρῶς ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς βαρβάρων ἐπιδρομέων, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν Ἀλβανῶν¹ καὶ τῶν Τούρκων², οἱ ὅποιοι ἐδίωξαν κατὰ τρόπον ἀφόρητον τοὺς "Ελληνας χριστιανούς.

a) Ἡ Ἀλβανοκρατία ἐν Ἡπείρῳ

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν "Ἡπειρον ἴδιᾳ ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ ἐφεζῆς, ἀφοῦ προηγουμένως ἔξετόπισαν ὡρισμένους λαοὺς Σλαβικῆς προελεύσεως, οἱ ὅποιοι τὴν ἐποχὴν ἔκείνην κατεῖχον μεγάλο μέρος τῆς περιοχῆς³. Ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς αὐτοὺς προῆλθον οἱ διάφοροι ἡγεμόνες καὶ ἡγεμονίσκοι τῆς Ἡπείρου, τοὺς ὅποίους συνήγειρεν ἀργότερον ὁ Ἐλληνοαλβανὸς

1. Ἡ παρουσία Ἀλβανῶν τόσον εἰς τὴν Θεσαλίαν δσον καὶ εἰς τὴν "Ἡπειρον σχετίζεται μὲ τὴν Σερβοκρατίαν τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Βλ. Σπ. Στούπη, 'Ἐλληνοαλβανοί, Ἰωάννινα 1974, σ. 10.

2. Ἡ τουρκοκρατία ἐν Ἡπείρῳ ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1430. Βλ. Ν. Γ. Ζιάγκου, Φεουδαρχικὴ "Ἡπειρος καὶ Δεσποτάτο τῆς Ἐλλάδας, Ἀθῆναι 1974, σ. 201 καὶ 182. Πρβλ. καὶ Λέοντος Ι. Μελᾶ, 'Ἡ "Ἡπειρος στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, «Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιο», Α' (1979), ἔκδ. ΕΗΜ., Ἰωάννινα 1979, σ. 356-359.

3. Ὁ N. Hammond γράφει: «Οἱ Σλαῦοι αὐτοὶ εἶχον ἔλθει κατὰ τὸν δον αἰῶνα καὶ τοὺς ἐπομένους αἰῶνες, οἱ δὲ Σλαβωνικὲς θέσεις (δνόματα) συνέχισαν σὲ χρήση μέχρι τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεταξῆ, ἐκτὸς ὅπου εἶχον ἀντικατασταθῆ μὲ Ἀλβανικὰ δνόματα. Ἡ ἀντίσταση τῶν Σλαύων εἰς τὴν Ἀλβανικὴν ἥτο ἐπιτυχῆς τοῦτο ἀποδεικνύουν τ' ἀχνάρια Σλαβωνικῶν θέσεῶν - δνομάτων» Βλ. N. Hammond, Τόμ. Α', ἐνθ' ἀνωτ., σ. 31.

Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεη⁴ μετά τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐναντίον τῶν ἔκτουρκισθέντων Ἀλβανῶν καὶ τῶν Τούρκων⁵. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τῶν χριστιανῶν τοῦ Ἡπειρωταλβανικοῦ χώρου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σκεντέρμπεη (1468) εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐδραίωσιν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ μουσουλμανισμοῦ εἰς τὴν Ἡπειρον, ἡ ὁποία ἔκτοτε εὑρέθη στενάζουσα κάτω ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν νεοφωτίστων Τουρκαλβανῶν⁶.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἀπεδείχθησαν εὐάλωτοι εἰς τὴν μουσουλμανικὴν προπαγάνδαν καὶ δι' αὐτὸν εἰς τὴν μεγάλην τους πλειοψηφίαν ἐγένοντο μουσουλμάνοι⁷. Ἡ θρησκεία ἀπετέλει βασικὸν διακριτικὸν γνώρισμα μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν μουσουλμάνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν Ὁρθοθόξων Χριστιανῶν⁸. "Οσοι Ἀλβανοὶ ἔξισλαμίζοντο ἐγίνοντο φανατικοὶ καὶ ἄσπονδοι ἔχθροὶ τῶν χριστιανῶν, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας⁹. Τὸ μίσος αὐτὸν τῶν Ἀλβανῶν μουσουλμάνων εἶχεν ὡς συνέπειαν ἀφορήτους διωγμούς καὶ παντοειδῆ δεινοπαθήματα τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἡπείρου¹⁰.

Αἱ περιφέρειαι Πωγωνίου καὶ Κονίτσης ἐδοκιμάσθησαν σκληρῶς ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Αἱ Τουρκαλβανικαὶ ὁρ-

4. Περὶ τοῦ Γεωργίου Καστριώτη ἢ Σκεντέρμπεη βλέπε F. Noli, George Castrioti Scanderbeg, New York 1947 καὶ Τίτου Γιοχάλα, Γεώργιος Καστριώτης, ὁ Σκεντέρμπεης, ἔκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1975, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

5. Ὁ Σκεντέρμπεης κατώρθωσεν ἐπὶ μίαν 25ετίαν νὰ ἀναχαιτίσῃ δύο Τούρκους Σουλτάνους. Βλ. T. Γιοχάλα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 11.

6. Ὁ Σπ. Στούπης γράφει: «Κατὰ τὸν Καντεμίρ ('Ιστορία Σουλτάνου Μουράτ Β' 30') διέταξε νὰ ἔξισλαμισθοῦν ἢ νὰ φονευθοῦν ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Ἡπειρωταλβανικοῦ χώρου καὶ νὰ μεταβληθοῦν σὲ τζαμιὰ ὅλες οἱ Ἔκκλησίες τους. Τότε κατεστράφησαν καὶ πολλὰ μοναστήρια καὶ τὸ Λαχανόκαστρον ('Ωραιόκαστρον Πωγωνίου) καὶ ἡ Βελλά, γιατὶ τὰ φρουριά τους ἀποτελοῦσαν ἐστία ἀντιστάσεως τοῦ Σκεντέρμπεη κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν». Βλ. Σπ. Στούπη, 'Ελληνοαλβανοί, σ. 19.

7. Πρβλ. καὶ Ἐ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας (ἀρχὲς 18ου αἰ. - 1912), 'Ιωάννινα 1979, σ. 23. Ὁ Σπ. Στούπης γράφει ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν εἶχον σταθερὰν τὴν χριστιανικὴν των πίστιν, διότι ἐθρήσκευον, ὅχι μὲ τὴν ἴδικὴν των μητρικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μέσω τῆς Ἑλληνικῆς, καθ' ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀλβανικὴ γραπτὴ γλῶσσα. Βλ. Σπ. Στούπη, 'Ελληνοαλβανοί, σ. 3, 8.

8. Βλ. Σπ. Στούπη, 'Ελληνοαλβανοί, σ. 4. Πρβλ. καὶ B. Κόντη, Σύντομη ἐπισκόπηση τῶν Ἑλληνοαλβανικῶν σχέσεων, «'Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον' Α' (1979), ἔκδ. ΕΗΜ, 'Ιωάννινα 1979, σ. 147, ἔνθα αὐτὸς γράφει ὅτι «οἱ Ἀλβανοὶ στὶς Ὁθωμανικὲς ἀπογραφὲς κατετάσσοντο ἀποκλειστικὰ σύμφωνα μὲ τὴν θρησκεία τους. Ἔτσι τοὺς Ἀλβανοὺς ποὺ ἀνήκαν στὴν Ὁρθόδοξη Ἔκκλησία τοὺς θεωροῦσαν 'Ελληνες, ἐνῶ τοὺς μουσουλμάνους τοὺς κατέτασσαν στοὺς Τούρκους».

9. Πρβλ. Ἐλ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, σ. 23, σημείωσις 3. Ὁ ἀρνησθρησκος Ἀλβανὸς φύλαρχος Ἰσαήμ ἐκ Λεσκοβικίου, ἀσπασθεὶς τὸν ἴσλαμισμὸν ἐβοήθησε μετὰ τῶν ἀνδρῶν του τοὺς Τούρκους τῆς περιοχῆς. Βλ. Σπ. Στούπη, 'Ελληνοαλβανοί, σ. 18. Πρβλ. καὶ Σ. Τουφίδη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 15.

10. Βλ. Φ. Οίκονόμου, 'Ἡ ἐν Ἡπείρῳ Ἔκκλησία Δρυΐνουπόλεως, Πωγωνιανῆς ....., σ. 16-17.

δαι, μίσθιανα δργανα του Σουλτάνου, ἐνέσπειραν τὸν τρόμον καὶ τὴν ἐρήμωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἡπείρου μέχρι τοῦ σημείου νὰ χάσῃ τὸ ἔθνικὸν τῆς ὄνομα καὶ ἐπὶ αἰῶνας κατόπιν νὰ ταυτίζηται μὲ τὴν Ἀλβανίαν¹¹ καὶ οἱ Ἡπειρῶται μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς¹².

Ἡ σκιώδης Τουρκικὴ κυριαρχία καὶ ἡ πραγματικὴ Ἀλβανοκρατία εἰς τὴν Ἡπείρον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σκόπιμον σύγχυσιν τῶν ὄρίων τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας¹³.

Πολλὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου ὑπέστησαν καταστρεπτικὰ δεινοπαθήματα ἐκ τῶν διερχομένων καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διαμενόντων Τουρκαλβανικῶν στιφῶν ἐκ τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς περιοχῆς, ἡ ὅποια ἦτο τὸ σταυροδρόμιον τῶν ὁδῶν, αἱ ὅποιαι ὠδήγουν ἐκ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν Ἡπείρον¹⁴. Οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοὶ τῶν κατοίκων, τῶν ὅποιων αἱ οἰκίαι καὶ τὰ ἀγαθὰ τῶν μόχθων των ἐλαφυραγωγοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ἐπιδρομέων, ὡς καὶ αἱ

11. Ὁ Κ. Στεργιόπουλος γράφει: «Τὸ ὄνομα Ἀλβανία μὲ ἐπικράτειαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου εἶναι δημιούργημα τῆς Τουρκοκρατίας, ὅχι διότι εἰς τὴν Ἡπείρον εἶχον ἐξαλβανισθῆ ὁι κάτοικοι, ἀλλὰ διότι οἱ Ἀλβανοὶ προσεταιρισθέντες πολιτικῶς καὶ προσκολληθέντες κατὰ μεγάλο ποσοστὸ θρησκευτικῶς τοὺς Τούρκους ἀνέλαβον οὐσιαστικῶς τὴν διοικησιν ὅχι μόνον εἰς τὰ καθαρῶς ἀλβανικὰ βιλαέτια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ βιλαέτια μὲ καθαρῶς ἐλληνικούς πληθυσμούς, δπως τὸ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκ τούτου ἐρμηνεύεται ἡ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου γεωγραφικὴ ἐπέκτασις τοῦ ὄρου Ἀλβανία, τὴν ὅποιαν εύρισκομεν εἰς τοὺς περιηγητὰς τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας». Βλ. Κ. Στεργιοπούλου, Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἡπείρου, σ. 46.

12. Ὁ Σπ. Στούπης γράφει ὅτι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ περασμένου αἰῶνος ὑπῆρχον δύο κατηγορίες Ἀλβανῶν - Ἡπειρωτῶν: Ἀλβανοὶ - Ἐλληνοαλβανοὶ = "Ἐλληνες τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἀλβανοὶ - Τουρκαλβανοὶ = Ἀλβανοὶ ἐκτουρκισμένοι. Βλ. Σπ. Στούπη, Ἐλληνοαλβανοί, σ. 3.

13. Βλ. Β. Κόντη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 147 καὶ Εύρ. Σούρλα, Τὸ σύστημα αὐτοδιοικήσεως στὴν ἐπαρχία Κονίτσης, σ. 272. Ὁ καθηγητὴς Ἀμαντος γράφει ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ «ἐπῆραν μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος καὶ τὸ παράδειγμά των εἴλκυε τοὺς συμπατριώτας των εἰς τὸν μουσουλμανισμόν. Στρατηγοί, Βεζύραι, ὑπουργοί, ἐγίνοντο συχνότατα Ἀλβανοί». Βλ. Κ. Ἀμάντου, Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἐλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 144. Πρβλ. N. Hammond, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 38 καὶ Σπ. Στούπη, Ἡπειρῶτες καὶ Ἀλβανοί. Ἡ προσφορὰ τῆς Ἡπείρου πρὸς τὸ "Ἐθνος, ἐκδόσεις Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν ἐρευνῶν, Ἰωάννινα 1976, σ. 226-231.

14. Ὁ Pouqueville ἴστορεῖ ὅτι τὸ 1760 εἰς μίαν ἡμέραν 36 χωρία τῶν Καραμουρατάδων εἰς τὰ βόρεια σύνορα τοῦ Πωγωνίου ἀπηρνήθησαν ἐναγκαστικῶς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ὥπλισμένοι οἱ ἔξισλαμισθέντες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Κολώνιας, τοῦ Λεσκοβικίου καὶ τῆς Πρεμετῆς. "Ηρπασαν παδιὰ καὶ γυναῖκας ὡς δούλους καὶ ἐλεηλάτησαν καὶ ἔκαυσαν τὰς περιφερείας (Voyage de la Gréce A' 259). Βλ. Κ. Στεργιοπούλου, Ιστορία τοῦ Νέου Ἐλληνισμοῦ, τ. 1, σ. 369.

ἀγωνιώδεις καὶ ἐφιαλτικαὶ στιγμαὶ ἐκ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀλβανικῶν στιφῶν, προβάλλουν ζωντανὴν τὴν εἰκόνα ἐνὸς πληθυσμοῦ, ὁ ὅποῖος κατεδυναστεύετο, ἀλλὰ τελικῶς δὲν ἀπώλεσε τὴν ἔθνικήν του συνείδησιν καὶ τὴν πίστιν τῶν πατέρων του¹⁵.

Ο Τουρκαλβανὸς τύραννος τῶν Ιωαννίνων καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ πασᾶς ἐστηρίζετο μεγάλως εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ Κουρβελεσίου¹⁶, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ 1821 ἡγωνίσθησαν μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των, διὰ νὰ καταπίξουν τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα τῶν Ἐλλήνων - Ἡπειρωτῶν¹⁷. Τότε ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν φανατικῶν αὐτῶν Ἀλβανῶν πολλὰς καταστροφάς, τόσον ἡ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας, ὃσον καὶ ἡ γειτονικὴ Μονὴ τῆς Μολυβδοσκεπάστου¹⁸.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ ἀνοσιουργήματα τῶν Τουρκαλβανῶν ἦσαν τόσον ἀφόρητα καὶ ἐπικίνδυνα, ὥστε συνεκίνησαν καὶ αὐτὴν τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἡ ὅποια ἀπέστειλε ἵσχυρὰς στρατιωτικὰς μονάδας, διὰ νὰ διαλύσουν τὰ λυμαινόμενα τὴν "Ἡπειρον ἄγρια Τουρκαλβανικὰ στίφη"¹⁹. Εἰς ἀλλεπαλλήλους φονικὰς μάχας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐναπομείναντες ὑπεχώρησαν κατὰ στίφη, διαπράξαντες πολλοὺς φόνους, ἀρπαγὰς καὶ δηώσεις εἰς τὴν μόλις συνελθοῦσαν ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐπαρχίαν τοῦ Πωγωνίου²⁰.

15. Πρβλ. Φ. Οἰκονόμου, 'Η ἐν Ἡπείρῳ Ἐκκλησία Δρυενουπόλεως, σ. 17 καὶ Ἐλ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, σ. 41.

16. Οἱ Λιάπηδες τοῦ Κουρβελεσίου ἦσαν χριστιανοὶ μέχρι τοῦ 1730 καὶ ἡναγκάσθησαν δι' οἰκονομικούς λόγους νὰ ἔξισλαμισθοῦν. Πρβλ. Κ. Στεργιοπούλου, Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἡπείρου, σ. 56.

Οἱ Λιάπηδες καὶ οἱ Τσάμηδες ὑπεστήριζον ὅτι ἦσαν αὐτόνομοι φυλαί, εὔκρινεῖς καὶ εὐδιάκριτοι ἀπὸ τοὺς Γκέγκηδες καὶ τοὺς Τόσκηδες. Οἱ Λιάπηδες κατεῖχον τὴν περιοχὴν ἀπὸ Αύλωνος μέχρι τοῦ Δελβίνου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέχρι τοῦ Τεπελενίου. Οἱ Τσάμηδες ἀπὸ τοῦ Δελβίνου μέχρι τοῦ Σουλίου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέχρι τῆς Πωγωνιανῆς καὶ τῶν Ιωαννίνων. Βλ. N. Hammond, «Ἡπειρος» A', σ. 35-36.

17. Βλ. Σπ. Στούπη, 'Ἐλληνοαλβανοί, σ. 5 καὶ K. Τριανταφύλλου, 'Ιστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν, Πάτραι 1969, σ. 58. 'Η Ἐλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐδημιούργησε διὰ τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Ἡπείρου κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν πληθὺν δεινοπαθημάτων «έξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως τάξεως καὶ ἀσφαλείας, τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀλβανικῶν συμμοριῶν, τῶν ἀρπαγῶν, τῶν φόνων κλπ». Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τ. 1, σ. 373 καὶ ἔξ.

18. 'Ο Στ. Γκατσόπουλος γράφει ὅτι οἱ Τουρκαλβανοὶ ἀφήρεσαν ἀπὸ τὰς Μονὰς Γκούρας καὶ Μολυβδοσκεπάστου σχεδὸν ἀπαντα τὰ ἐν αὐταῖς πολύτιμα Ἱερὰ σκεύη καὶ κειμήλια. Βλ. Στ. Γκατσοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 16-17.

19. 'Η ἀνενόχλητος δρᾶσις τῶν ληστρικῶν Ἀλβανικῶν ὄμαδων, τῶν «ἀνταρτῶν τῆς Ἀλβανίας», ὃπως κατὰ λέξιν χαρακτηρίζονται, ὑπῆρξεν λίαν ἐπικίνδυνος διὰ τὸν ὀρθόδοξον χριστιανισμὸν τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὰς ἀνωμάλους καὶ τεταραγμένας περιόδους τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος. Πρβλ. E. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, σ. 134 καὶ 149.

20. Βλ. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. A', σ. 114.

Μεταξύ τῶν φαυλοτέρων τότε ληστανταρτῶν ἡ παράδοσις ἀναφέρει τὸν Ἀλῆκον Λιάμτσην, ὁ ὅποιος ἦτο χωλὸς καὶ διὰ τοῦτο κοινῶς ἐλέγετο «Κουτσαλῆκος»²¹.

Κατὰ τὸ ἔτος 1829 ὁ Κουτσαλῆκος, καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Πεσίτ Πασᾶ, ἡναγκάσθη νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν φύσει ὀχυρὰν Μονὴν τῆς Γκούρας, ἀμυνόμενος ἐπὶ εἴκοσι ἡμέρας ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τῶν Σουλτανικῶν στρατευμάτων, τὰ ὅποια τελικῶς ἐπυρπόλησαν τὴν ιστορικὴν Μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας²². Ὁ Κουτσαλῆκος διὰ νὰ σωθῇ ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς Μονῆς, μέσω τῆς μυστικῆς ἐξόδου αὐτῆς.

“Οπως καὶ ὄλλαι Μοναὶ τῆς Ἡπείρου οὕτω καὶ ἡ Μονὴ τῆς Γκούρας ὑπέφερεν ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ἀσφαλείας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ Ἀλβανοκρατίας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν καταπάτησιν τῶν γαιῶν της, τὴν παραβίασιν τῶν δικαιωμάτων της, τὰς συνεχεῖς δοκιμασίας, τὴν παρεμπόδισιν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως καὶ τὸν ἐν γένει περιορισμὸν τῆς ποικίλης ἀκτινοβολίας καὶ δράσεως τῆς ιστορικῆς αὐτῆς Μονῆς²³.

β) *Oἱ ἐξισλαμισμοὶ ἐν Ἡπείρῳ*

Οἱ ἐξισλαμισμοί, οἱ ὅποιοι ἡπείλησαν γενικῶς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικώτερον τὴν Δυτικήν, ἔνεκα καὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὸν ισλαμισμόν, δὲν ἔπαυσαν ποτὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας²⁴.

21. Ὁ Ἀλῆκος Λιάμτσης ἦτο υἱὸς τοῦ Μουχουρντάρ Μπούτση ἐκ Μεσαριᾶς καὶ ἐκ τῆς φάρας τῶν Καραμουρατατῶν. Πρβλ. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 75 καὶ Στ. Γκατσοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 17. Ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος γράφει ὅτι «οἱ Καραμουρατάδες εἶχον κατορθώσει νὰ παραμείνουν αἰῶνες χριστιανοὶ ὄρθδοξοι, χάρη στὶς ὀχυρὲς θέσεις τῶν χωριῶν τους μέσα στὰ βουνά. Ἀπηλπισμένοι ὅμως ἀπὸ τὶς καταπιέσεις προσῆλθον στὸν μουσουλμανισμό». Βλ. Ἀ. Βακαλοπούλου, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Γ', σ. 370.

22. Ἐκ τῆς πυρπολήσεως αὐτῆς διεσώθη τότε μόνον τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, εἰς τὸ ὅποιον ἔκτοτε ἐκκλησιάζοντο οἱ ἐν τῇ Μονῇ πατέρες. Βλ. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, σ. 75, Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τ. Α', σ. 389 καὶ Στ. Γκατσοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 17.

23. Ἐξ αἰτίας τῶν καθημερινῶν καταπιέσεων καὶ δηώσεων ἐκ μέρους τῶν Τουρκαλβανῶν, ἡ Μονὴ τῆς Γκούρας καὶ ἡ Μονὴ τῆς Μολυβδοσκεπάστου περιέπεσαν εἰς πολλὰ καὶ ἀβάσταχτα χρέη. Ὁ Ἰ. Λαμπρίδης γράφει ὅτι «ἡ ἐκποίησις τῶν πλειόνων κοινοτικῶν ἴδιοκτησιῶν τῆς Καστάνιανης καὶ πολλὰ πολλῶν κοινοτήτων χρέη, ὡς καὶ τῶν Μονῶν Γκούρας καὶ Μολυβδοσκεπάστου καὶ ἐκ τοιούτων προῆλθον ἀφορμῶν. ....Διὸ καὶ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι αὐτοῦ (σ.σ. τοῦ Πωγωνίου) ἐταλαιπωροῦντο ἐν τῇ ἀλλαδοπῆ πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν βαρέων ἐκείνων κοινῶν τῆς πατρίδος αὐτῶν χρεῶν». Βλ. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Πογωνιακά, σ. 74-75. Πρβλ. καὶ Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', σ. 188.

24. Περὶ τῶν ἐξισλαμισμῶν γενικῶς ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ βλ. Ἐλ. Ι. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας (ἀρχὲς 18ου αἰ. - 1912), ἐκδόσεις ΙΜΙΑΧ, Ἰωάννινα 1979, σ. 20-40, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Οι όμαδικοι έξισλαμισμοί εἰς τὸν Ἀλβανικὸν καὶ Ἡπειρωτικὸν χῶρον ἤρχισαν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη²⁵. Τὸ πλῆθος τῶν ἔξωμοτῶν ἦτο τόσον μεγάλον, ὥστε κατὰ τὴν μύησιν τῶν ἀλλαξοπιστούντων δὲν ἐτηροῦντο καὶ οἱ πλέον ἀπαραίτητοι διατάξεις τοῦ Κορανίου²⁶.

Καίτοι εἰς Βεράτιον τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Γ' τοῦ Βαρδαλῆ (6 Αὔγ. 1662) ἀναγινώσκομεν ὅτι «ἄπιστόν τινα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ μηδεὶς βίᾳ ἔξισλαμιζέτω»²⁷, ὅμως ἦσαν πολλὰ καὶ χαρακτηριστικὰ τὰ γεγονότα τῆς ἀναγκαστικῆς ἀλλαξοπιστίας καὶ καταδιώξεως τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, ἵδια εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Ἡπείρου²⁸.

‘Ο χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἡπείρου ἡπειρήθη ὑπὸ μεγάλου χειμωναρου ἔξωμόσεως κυρίως τὸν 18ον αἰῶνα²⁹. ‘Ως εἰδικοὺς λόγους κατὰ τὴν Ἐ. Νικολαΐδου πρέπει νὰ θεωρήσωμεν «τὶς συνέπειες τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος τοῦ Ὁρλώφ. Εὔνοϊκὸ κλίμα γιὰ τὴν ἐπέκταση τῶν ὄμαδικῶν ἔξισλαμισμῶν δημιουργήθηκε κι ἀπὸ τὶς ἀναταραχές, τὶς ἀνωμαλίες, τὴν ἀνασφάλεια, καταπίεση καὶ τρομοκρατία ποὺ προξενοῦσαν στὴν ὕπαιθρο οἱ ἀνενόχλητες πολλὲς φορὲς ληστρικὲς ὄμάδες τῶν Ἀλβανῶν»³⁰.

Μετὰ τὰ Ὁρλωφικὰ (1768-1774) καὶ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) ἐπηκολούθησαν οἱ μεγάλοι ἔξισλαμισμοὶ τῆς Ἡπείρου, συνεπείᾳ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ³¹. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πολλοὶ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου ὑπέστησαν ποικίλας καταπιέσεις ὑπὸ τῶν ἀτάκτων Τουρκαλβανῶν καὶ ὑπεχρεώθησαν, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ νὰ διατηρήσουν τὰ κτήματά των νὰ ἀλλαξοπιστήσουν³².

25. Βλ. Ἐλ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, σ. 21.

26. Ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 2, σ. 45 γράφει ὅτι ἦσαν «ἀλλεπάλληλοι αἱ ἐγκύκλιοι τοῦ σεῖχουλισλαμάτου πρὸς τοὺς μουφτῆδες, τοὺς καδῆδες καὶ τοὺς ἴμαμηδες τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας μετὰ ὁδηγιῶν περὶ τοῦ τρόπου προσηλυτισμοῦ τῶν μαζῶν».

27. Βλ. Μ. Γεδεών, Ἐπίσημα Γράμματα Τουρκικά, ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, Κωνσταντινούπολις 1910, σ. 13.

28. Βλ. Κ. Στεργιοπούλου, Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἡπείρου, σ. 55. Ὁ Σπ. Στούπης γράφει ὅτι πολλάκις οἱ ὄμαδικοι ἔξισλαμισμοὶ ἐγίνοντο μὲ τὴν θέλησιν τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι «βαρυεστημένοι ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴ φορολογία, ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη καὶ ἀδιαφορία τοῦ ἀνώτερου κλήρου.... ἀλλαξοπιστοῦσαν, ἐλπίζοντας στὴν καλλιτέρευση τῆς τύχης τους». Βλ. Σπύρου Στούπη, Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, τόμ. Α', σ. 80.

29. Ὁ Σπύρος Ἀραβαντινὸς καταράται τὸν ἀνώτερον κλήρον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τὴν ἐγκληματικὴν (ὅπως τὴν χαρακτηρίζει) ἀδιαφορίαν, τὴν ὅποιαν ἐπέδειξεν ἔναντι τοῦ κινδύνου τῶν ἔξισλαμισμῶν. Βλ. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἰστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ, ἐν Ἀθήναις 1895, σ. 29. Πρβλ. καὶ Βασιλ. Μπαρᾶ, Τὸ Δέλβινο τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ οἱ γειτονικές του περιοχές, Ἀθῆναι 1966, σ. 41-42.

30. Βλ. Ἐλ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, σ. 27.

31. Βλ. Ἐλ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας, σ. 27.

32. Ὁ Κ. Ἀμαντος γράφει ὅτι ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ «τὸ Τουρκαλβανικὸν στοιχεῖον ἐδυνάμωσεν οἰκονομικῶς καὶ ἀριθμητικῶς, διότι ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, παντοι-